MEDLEMSBLAD FOR DEN NORSKE RHODODENDRONFORENING NR. 1 - Februar 2023 ÅRGANG 26

Lapprosen

Lederen har ordet

Kjære rhododendronvenner!

Halvbroren min døde like før jul. Han ble 93 år. Han var da kanskje Den norske Rhododendronforenings eldste medlem. Jeg har ikke kjent han heile livet. Han dukka uventa opp da jeg var 35 år, og siden har vi hatt veldig god kontakt. Bjørn, som han het, bodde på Hamar. Han var en svært entusiastisk mann som tente lett på ting og stadig fikk nye interesser. Etter at vi ble kjent, ble han veldig opptatt av rhododendron. Han kjøpte mange sorter og planta ut i hagen sin, og selvsagt fikk han rikelig tilførsel av planter fra meg. Etter hvert hadde han ei ganske bra samling med både arter og hybrider, og folk stoppa opp og så inn i hagen i blomstringstida. De fleste var lite kjent med rhododendron, Hamar er tross alt innlandet med mange kuldegrader hver vinter, men Bjørn fortalte og forklarte og glemte aldri å skryte av halvbroren i Ålesund som han titulerte med «Norges største rhododendronekspert».

For noen år siden, under et besøk i Ålesund, fikk han se en av de enorme rhododendronplantene som står i enkelte gamle hager i byen. De er planta før krigen og fyller snart heile hagen der de breier seg utover og produserer hundrevis av blomster hver vår. En slik ville halvbror Bjørn ha! Han var da over åtti år, men for å være sikker på at han fikk akkurat en slik plante som han så den dagen, så mente han at han måtte så den selv. Følgelig plukka han frø av planten, ringte meg for å få vite hvordan han skulle så dem og gikk i gang. Han fikk faktisk opp noen planter, og et par av dem står ennå i hagen på Hamar. Selvsagt fikk han aldri se dem i blomst, langt mindre fikk han oppleve å eie en enorm rhododendron på flere meter i diameter slik den sto i Ålesund. Men det spiller egentlig ingen rolle. Det er tanken som er så fantastisk. At han i sin alder virkelig syntes å tro at han kunne få fram en kjempeplante fra frø. Det kaller jeg optimisme! Og i stedet for å riste på hodet, ser jeg heller opp til en så entusiastisk person og minnes han med stor takknemlighet.

En annen person jeg også ser opp til, er Anne Rieber. Hun var foreningens første leder og har lagt ned et stort arbeid for Den norske Rhododendronforening. På jubileumsmøtet i mai i fjor fikk hun egenhendig døpe den nye norske rhododendronhybriden *Rhododendron* 'Anne Rieber'. Den er ikke i vanlig salg, og det vil uansett ta noen år, men om man besøker Det norske arboret på Milde utenfor Bergen i mai, kan man betrakte 'Anne Rieber'-planten i blomst med egne øyne. Jeg håper den vokser såpass fort at det kan bli tatt stiklinger av den om noen år. Da vil flere kunne få den i egen hage.

Foreningsturen til Irland i april er fulltegna, og heldigvis slapp vi å avvise noen. Alle som har meldt sin interesse, har fått plass, 47 i tallet. Det var akkurat det bussen vi har leid, hadde plass til. Det er veldig oppløftende for de som har planlagt turen, at det er så mange som vil være med. For noen år siden var det tendens til dårlig oppslutning om foreningsturene, og en tur som skulle gå til Tyskland, måtte avlyses pga. for liten påmelding. Nå ser det ut til at trenden er positiv, og det har mye å si for om det blir nye turer i framtida.

Når dette nummeret av *Lapprosen* kommer i postkassa, har de første rhododendronplantene begynt å åpne blomstene sine. Deretter går det fort, og snart er hagen full av blomster. Da er det tid for å tenke på frølista vår. Det er når plantene blomstrer at vi må trå til for å få gode frø seint på høsten. Det ligger to artikler på hjemmesida vår (rhododendron.no) om hvordan en pollinerer blomstene for å få reint frø. Der kan en også lese om hvordan en gjør det når en vil lage sine egne rhododendronhybrider. Det er lettere enn det høres ut! Kanskje dette blir den våren nettopp du prøver å pollinere rhododendronblomster for første gang?

Styrets sammensetning

Leder:
Ole Jonny Larsen
Bergeplass 12
6010 ÅLESUND
tlf 415 88 630
olejonnylarsen@hotmail.com

Styremedlem:
Anne Tafjord-Kirkebø
Strandbakken 15
5101 EIDSVÅGNESET
tlf 909 94 991
anne@brage.biz

Sekretær:
Per Anker Pedersen
Kringerudåsen 20
1445 DRØBAK
tlf 412 77 565
per-anker.pedersen@nmbu.no

Kasserer:
Jakob Roalkvam
Fisketjøn 7
4237 SULDALSOSEN
tlf 976 10 241
jakob.roalkvam@gmail.com

Nestleder:
Tor Frostestad
Syftesokbakken 30 B
4046 HAFRSFJORD
tlf 991 07 317
frostestadtor@gmail.com

Leder Rhodo Vest:
Tor Jan Ropeid
Løtveitveien 2
5151 STRAUMSGREND
tlf 416 20 125
torjanropeid@gmail.com

Leder Rhodo Sør-Vest:
Tor Frostestad
Syftesokbakken 30 B
4046 HAFRSFJORD
tlf 991 07 317
frostestadtor@gmail.com

Leder Rhodo Sør:
Anne Brit Evensen
Heidalen 48
4844 ARENDAL
tlf 909 86 060
abevens@online.no

Leder Rhodo Øst:
Bård Ranheim
Hamnehagen 14
3090 HOF
tlf 934 21 168
baardranheimok@yahoo.no

Medlemsregister:
Inger-Lise Fonneland
Mellomveien 11
4870 FEVIK
tlf 952 83 441
inger.lise.fonneland@gmail.com

Webredaktør:
Asle Wiik Larsen
aslewl@gmail.com

Frøforvalter:
Svein Erik Tønnesen
tlf 473 78 523
sveinerik.tonnesen@outlook.com

INNHOLD

Konstantin A. Cherezov: I *Ledum*-artenes rike 4

Egil Valderhaug: Sesongen 2022, et utfordrende rhododendronår på Nordvestlandet 10

Per M. Jørgensen: Jakten på den første *Rhododendron*-dyrkeren i Norge 14

Thom Krakstad: *Camellia*
– noen generelle betraktninger og tips om dyrking av ikke vinterherdige planter 16

Per M. Jørgensen: Peter M. A. Tigerstedt (1936–2022) – en finsk rhodopioner 20

Rhododendron 'Anne Rieber' 23

Nye medlemmer 23

Ole Jonny Larsen: Haaga rhododendronpark, verdt et besøk 24

Olav Kalleberg: *Sciadopitys verticillata* og dens kultivarer 28

Arild Johan Landsnes: Anbefalt litteratur om *Magnolia* 30

Informasjon fra DnR
Årsmøtehelg: Program og påmelding 33
Lokalavdelingenes årsprogram 34
Årsmøteinnkalling 35

FORSIDEFOTO: Rhododendron 'Double Dots' er en storblomstret hybrid med purpurfargete flekker på alle kronblad. Foto: Tor Jan Ropeid

BAKSIDEFOTO: Sciadopitys verticillata 'Yellow Dream'. Olav Kalleberg er ikke bare opptatt av magnolia, men interesser seg også for kultivarer av skjermgran. I en artikkel i dette nummeret gir han et lite innblikk i noen av de kultivarene av dette spennende nåletreet han har prøvd.

Lapprosen

utgis av Den norske Rhododendronforening
Postboks 1325, 5811 BERGEN

www.rhododendron.no

Bankkontonummer: 3411 26 52622
IBAN: NO93 3411 2652 622
BIC/SWIFT: DNBANOKK

Trykk: ERAtrykk as – tlf 55 94 00 05

Redaksjon

Tor Jan Ropeid
tlf 416 20 125
torjanropeid@gmail.com

Neste nummer

av Lapprosen kommer i mai 2023. Stoff til nr. 2 må være redaksjonen i hende innen 11. april 2023.

Stoff og bilder – i så høy oppløsning som mulig – sendes til redaksjonen, se adressen til venstre.

I *Ledum*-artenes rike

Tekst og foto: Konstantin A. Cherezov. Oversatt fra engelsk av Ole Jonny Larsen

Konstantin A. Cherezov sammen med sin yngste sønn Tigran

Konstantin A. Cherezov (41) bor i byen Kirov på vestsida av Uralfjella, omtrent 950 km nordøst for Moskva. Han er aktiv plantesamler og har ei stor samling av både rhododendron og andre planter i hagen på datsjaen sin som ligger et godt stykke unna byen i et vakkert naturområde ved ei rolig elv.

Konstantin er tidligere universitetslærer, men jobber nå for et konsulentfirma innen finans og juridiske fag. I sommerhalvåret bruker han det meste av tida på hagebruk og på turer og ekspedisjoner til ulike fjerne områder i Russland for å studere lokale planter og natur generelt.

Han har stor kunnskap om flere felt innen botanikk, både trær, busker, stauder og bregner. Han har også et stort kontaktnett av plantefolk i mange land. Han sender hvert år frø til frølista vår, for det meste sjeldne planter som normalt er lite tilgjengelig for samlere.

I denne teksten beskriver han jakten på de ulike artene i underseksjon *Ledum* i *Rhododendron*-slekta.
Se faktaboks på slutten om systematikken rundt slektene *Ledum* og *Rhododendron*.

«*Snøen smelter under de klare strålene, Fuglenes lystige kvitring minner oss om våren. Ville porsbusker er fulle av blomster, og duften strømmer over taigaen..*»

Galina Severgina

(Utdrag fra et dikt som priser duften fra blomstene på *Rhododendron tomentosum,* her oversatt med «pors».)

Mitt bekjentskap med plantene i den tidligere *Ledum*-slekta begynte lenge før jeg ble opptatt av rhododendron. Min far var født og vokste opp på taigaen nord for Kirov-området, litt vest for Uralfjella. Da jeg var liten, fortalte han historier om at en duftende plante vokste i de nordlige skogene. Ifølge far vokste den i tette tepper som dekte store områder, og blada slapp ut en berusende duft når sola skinte på dem. Den var så sterk at

Fig. 1 *Ledum palustre* i utkanten av en furuskog, Verkhnekamsky-distriktet i Kirov-regionen

Fig. 2 *Ledum palustre* i utkanten av en furuskog, Verkhnekamsky-distriktet i Kirov-regionen

noen fikk hodepine av den. Far visste ikke navnet på planten, men han huska at den var vintergrønn, og det er ganske spesielt for våre nordlige områder, for her er vintergrønne bladplanter sjeldne.

***Ledum palustre* (syn. *Rhododendron tomentosum*)**
Langt seinere fant jeg selv denne planten i naturen. Da hadde jeg blitt gammel nok til å kjøre bil og kjørte ofte ut i naturen lenger nord for å samle sopp. Det var i september, og jeg hadde kjørt mer enn tretti mil for å komme til områder der furutrærne vokser i sandholdig jord. Da jeg endelig kunne gå ut av bilen, så jeg straks en interessant plante med nåleaktige blad. Det var da jeg fikk se *Ledum palustre* (syn. *Rhododendron tomentosum,* finnmarkspors på norsk) for første gang! Jeg ble straks veldig betatt av den vakre planten med den intense og spesielle duften fra bladverket.

Fig. 3 *Ledum palustre* på et skyggefullt sted i min egen hage

Etter i mange år å ha kjørt hundrevis av kilometer rundt i Kirov-regionen, har jeg forstått hvor stor utbredelse denne arten har. Den vokser imidlertid bare i nordlige deler av regionen, og den har en tydelig tilknytning til myrområder. Når jeg er ute og plukker bær om høsten, vet jeg at jeg alltid vil støte på min første kjærlighet i *Ledum*-slekta. Den vokser gjerne sammen med multe, tranebær og blåbær. Jeg har hørt folk si at duften fra *Ledum*-artene ikke «passer» for alle, men jeg har alltid likt den godt. Jeg river av et blad og knuser det mellom fingrene hver gang jeg kommer inn i en skog der de vokser.
I området der jeg bor, er *Ledum palustre* stort sett høyvokst med smale blad. Arten er imidlertid kjent for å være ganske variabel, og i andre geografiske områder kan de ha et helt annet uttrykk. *Ledum palustre* er for øvrig en av de høyeste av artene, den kan bli opptil 120 cm.

Ledum palustre ble en av de første plantene jeg flytta inn i min egen hage. Den setter mye frø, og sprer seg godt der den vokser og trives, så den er ikke på noen måte truet i naturen. Siden jeg

Fig. 4 *Ledum palustre* blant vanlig pors (*Myrica gale*) ved landsbyen Nogliki i det nordlige Sakhalin

hadde lest at dette var den eneste *Ledum*-arten som vokser vill i den europeiske delen av Russland, satte jeg av et eget område i hagen for disse plantene der det er god fuktighet i jorda og skygge i løpet av dagen.

***Ledum decumbens* (syn. *Rhododendron subarcticum*)**
Den andre *Ledum*-arten fikk jeg først oppleve mye seinere, nemlig i 2010. Dette var da jeg nettopp hadde startet med lange hikingturer og ekspedisjoner. Min kjærlighet til fjell begynte med besøk i to kjente områder, nemlig de sørlige Uralfjella og de sørlige Sayan-fjella. Dette er en fjellside i det sørlige Sibir og

Fig. 5 *Ledum decumbens* i den subalpine sona i Sayan-fjella. Denne arten trives i steinete og solrike områder.

det nordlige Mongolia. I 2010 deltok jeg i en turistgruppe på min første tur i Sayan-fjella. Det var i juli, og været var varmt midt på dagen. Da vi skulle ha lunsjpause, gikk jeg 200 meter unna de andre for å leite etter vann. Jeg hadde kommet inn i en skog og bare gått noen få meter da en sterk dufta av *Ledum* kjentes i nesen. På grunn av den sterke varmen, var duften spesielt kraftig. Jeg skjønte det ikke med det samme, men jeg tok med ei grein tilbake til turgruppa for å undersøke den nærmere. Jeg syntes ikke den lignet på de som vokste i hjemtraktene mine. Blada var kortere, tykkere og sto tettere på greinene. Bladkantene var sterkt innrulla. Jeg la også merke til at de unge skudda hadde tett rustbrunt belegg, og det samme hadde de modne blada på undersida. Det var mitt første møte med *Ledum decumbens* (syn. *Rhododendron subarcticum*).
Noen i gruppa jeg reiste sammen med, var te-entusiaster, og litt seinere på dagen da vi hadde tent opp bål, kokte de vann og laget te av blad fra rhododendron og andre busker som vokste i området. Vi drakk teen mens vi satt i ei skråning og så på sol-

Fig. 6 *Ledum decumbens*, den østlige delen av Sayan-fjellene, Sør-Sibir

Fig. 7 *Ledum decumbens*, den østlige delen av Sayan-fjellene, Sør-Sibir

nedgangen. Den var fantastisk god og hadde sterk duft. Dessverre kunne jeg ikke samle frø av *Ledum subarcticum* da, for det var midt på sommeren, men minnet om min første tekopp av rhododendronblad sitter igjen.

Ledum decumbens kom seinere også inn som plante i hagen min. Jeg fant den mange ganger både i de nordlige, mere polare fjella i Ural og i Sibir, men frø samla jeg først i 2018 på Kamtsjatka-halvøya. Jeg hadde gått i fjella der i mange dager og var på veg ned fra et vulkanfjell mot en lavereliggende dal da jeg plutselig kom over en frøplante av arten. Litt seinere kom jeg over en uvanlig kompakt plante av *Ledum decumbens* som jeg samla frø av, selvsagt med håp om at den ville beholde den tette forma når jeg sådde den. Planter av denne arten har vokst og trivdes i hagen min siden da, og når jeg ser på dem, minner de meg hver gang om det fantastiske landskapet med gamle lavamarker på Kamtsjatka.

Fig. 8 Lavatundra på Kamtsjatka – her vokser *Ledum decumbens*.

Fig. 9 *Ledum decumbens* ved foten av Mutnovsky-vulkanen på Kamtsjatka

***Ledum subulatum* (syn. *Rhododendron subulatum*)**
Den tredje representanten for *Ledum*-gruppa fant jeg ved en tilfeldighet. I 2020 var jeg med i ei gruppe turister på en ekspedisjon til Koloma-området i Magadan-regionen langt øst i Russland. Jeg hadde lagt opp til ei lang vandring med flere fjelltopper og høye pass inkludert i programmet. Turen var en blanding av turisme og studium av botanikken på stedet. Jeg hadde spesialt håpet å kunne samle frø av den sjeldne *Rhododendron camtschaticum* ssp. *glandulosum.* Det er en underart som er mye sjeldnere i kultur enn selve arten *R. camtschaticum.* På en lavere høyde ved kysten av Okhotskhavet i ei fjellside med grov ur, fant vi mange *Ledum decumbens.* Mellom dem vokste noen planter som skilte seg litt ut fra de andre. De var mye mindre, og blada var svært smale, nesten som nåler. Jeg tok flere bilder av disse og av *Ledum decumbens* for å kunne sammenligne dem. De avvikende plantene hadde allerede modne frøhus, og jeg samlet inn noen av dem.

Fig. 10 *Ledum subulatum*, Kolyma-området, Magadan-regionen, ved kysten av det Okhotskhavet

Fig. 11 *Ledum subulatum*, Kolyma-området, Magadan-regionen, ved kysten av det Okhotskhavet

Da jeg på hotellet seinere på kvelden tok fram greinene jeg hadde høsta, og sammenligna med beskrivelsen i floraen, skjønte jeg at vi hadde oppdaga en ny *Ledum*-art, nemlig *Ledum subulatum* (Syn. *Rhododendron subulatum*), den mest spesielle og kompaktvoksende i hele underseksjonen. Blada er som nevnt veldig smale, bare 1–1,5 mm brede, med nesten helt innrulla bladkanter. De har rynkete overflate med nedsenka bladnerver og ullent rødlig indument på undersida. Blomstene er rosahvite eller kremhvite.

Fig. 12 *Ledum subulatum* og *Ledum decumbens* for sammenligning, Marchekanskaya Sopka, Magadan-regionen

I ettertid har jeg formert opp *Ledum subulatum* og introdusert dem til kultur både i Russland og i andre land. Det var da overraskende å oppdage at denne arten ikke var i kultur noen andre sted i Russland, også muligens heller ikke i andre land. Den var kun å finne i herbarier og nevnt i dagbøker fra ekspedisjoner og fjellvandrere.
Noe seinere på en av mine mange fjellturer, fant jeg en plante som var veldig lik beskrivelsen av *Ledum subulatum*, men med blålige blad dekket med små hår både over og under. Bladkantene var også mindre innrulla enn på *subulatum*, Jeg ga denne uoffisielt navnet *Ledum subulatum* var. *glaucum* og har siden formert den opp.

Fig. 13 *Ledum subulatum* var. *glaucum i* hagen

Fig. 14 *Ledum subulatum* var. *glaucum i* hagen

***Ledum hypoleucum* (syn. *Rhododendron hypoleucum*)**
Når jeg skriver om *Ledum*-artene i Russland, kan jeg ikke unnlate å nevne de største av dem. Disse vokser også i østlige deler av landet. Jeg så den første gang i 2016 på en ekspedisjon til Dusse-Alin i Khabarovsk-territoriet. Det var et vanskelig tilgjengelig fjellområde, men jeg fikk samla inn frø av *Rhododendron redowskianum*, *Rhododendron aureum* var. *hypopitys* og *Rhododendron parvifolium* var. *alpinum,* alle for første gang. Her fant jeg også *Ledum hypoleucum* (Syn. *Rhododendron hypoleucum*) i skogsområder langs flere elvebredder.

Fig. 15 *Ledum hypoleucum* langs Gremyachiy-elva i området Dusse-Alin-fjellkjeden i Khabarovsk-territoriet

Denne arten er mye større enn de jeg har sett før, selv om jeg også har de amerikanske artene *Ledum glandulosum* (syn. *Rhododendron neoglandulosum*) og *Ledum groenlandicum* (syn. *Rhododendron groenlandicum*) i hagen og kan sammenligne med dem. Det var imidlertid lite tid til å studere *Ledum hypoleucum* inngående den gangen, vi hadde altfor mye strev med å krysse strie elver akkurat da. Og frøa var uansett ikke modne på det tidspunktet.
Jeg fikk langt bedre tid til å bli kjent med denne arten i 2021 på en ekspedisjon til Sakhalin, den store russiske øya som ligger rett nord for Japan. En gruppe plantevenner gjennomførte da en botanisk reise på en heil måned på øya. *Ledum hypoleucum* var en av plantene vi fant der, og flere av dem var interessante overgangsformer mellom denne og andre arter.

Fig. 16 *Ledum hypoleucum*, i nærheten av byen Yuzhno-Sakhalinsk på Sakhalin-øya

Fig. 17 *Ledum hypoleucum*, i nærheten av byen Yuzhno-Sakhalinsk på Sakhalin-øya

Typiske planter av denne arten når 1,2 meter i naturen. Unge greiner har et tjukt rustbrunt belegg som faller av med alderen. Blada er ovalt avlange og måler 3–8 cm i lengden og 0,5–2 cm i bredden med små hår langs kanten og svakt bua form. Bladstilken er kort, mørkt grønn øverst og tett besatt med hvite hår på undersida, noen ganger vanskelig å få øye på. Bladplatene og stilkene har også varierende grad av lange flokete rødlige hår som kan sees lett med lupe.

Fig. 18 og 19 *Ledum hypoleucum* på Kuril-øyene

***Ledum macrophyllum* (syn. *Rhododendron tolmachevii*)**
Her på Sakhalin var det også at jeg fikk stifte bekjentskap med en annen stor art, *Ledum macrophyllum* (syn. *Rhododendron tolmachevii*). Jeg fant den og fotograferte den i et sentralt område på øya der de østlige Sakhalin-fjella begynner. Jeg hadde to mål for denne turen, å klatre opp på det høyeste fjellet på øya, Mount Lopatina, 1069 m, og studere den sjeldne stauden *Miyakea integrifolia* som er endemisk på Sakhalin (og som faktisk ligner mye på vår egen mogop, oversetters anm.). På tross av at området er veldig krevende, klarte vi å nå alle måla vi hadde satt oss. Å kjøre de 700 kilometerne fra Yuzhno-Sakhalinsk airport der vi hadde landa, til området vi ville besøke, tok en halv dag. Deretter måtte vi kjøre mer enn 50 km langs sølete taigaveier og krysse flere elver. Vi satte til slutt fra oss bilen og gikk åtte kilometer langs ei elv til vi hadde nådd toppen. Og her fant vi *Ledum macrophyllum*, den største av *Ledum*-artene, den kan bli opptil 1,5 meter i naturen.
Den skiller seg fra *Ledum hypoleucum* på at den er større, at den har mer avrunda bladform og på hårtypene på blada. Hos *L. hypoleucum* er håra små og hvite og tett pressa inntil undersida av blada og danner et tett lag, mens blada til *L. macrophyllum* er nærmest nakne på undersida. Dette gjør de punktforma kjertelhåra klart synlige.

Fig. 20

Fig. 21

Fig. 20, 21, 22 *Ledum macrophyllum*, Aniva-bukta på det sørlige Sakhalin

I 2022, på en ekspedisjon til Kuril-øyene som ligger på ei rekke mellom det nordlige Japan og Kamtsjatka-halvøya, fant jeg et område der *Ledum hypoleucum* og *Ledum macrophyllum* vokste side om side. Her hvor klimaet er ganske mildt, nådde begge artene maksimal størrelse og var veldig imponerende. På ei øy som heter Iturup, vokste de i et myrområde sammen med *Larix cajanderi*, *Ilex sugerokii*, *Skimmia repens*, *Myrica tomentosa* og andre arter. I dette området vokste også en plante som kalles *Ledum palustriforme*. Denne er beskrevet i russisk plantelitteratur, men er ikke lenger anerkjent i Vesten. Den er likevel verdt å nevne. Planten er småvokst og liker best steinete fjelltundra. Den ligner mye på *Ledum decumbens,* men har bredere blad mer frodige blomsterklaser med mange og relativt store blomster. *Ledum palustriforme* kan kanskje forstås som en serie overgangsformer mellom *Ledum hypoleucum* og *Ledum decumbens* som varierer etter hvilken høyde og breddegrad de vokser på.

Fig. 23 Plantesamfunn med både *Ledum hypoleucum* og *Ledum macrophyllum* på Iturup-øya

Fig. 24 *Ledum palustriforme*, Iturup-øya

Når jeg skal konkludere på denne gjennomgangen av *Ledum*-planter i Russland, vil jeg først si at alle artene er greie å dyrke i hagen så lenge de får sur jord, nok fuktighet og ikke står for varmt.
Og jeg vil absolutt anbefale at man planter noen av disse plantene i hagen, de er vakre og hardføre og lukter nydelig – synes jeg i alle fall! Skulle man bli mer enn vanlig interessert, må en også prøve å få tak i de tre amerikanske artene, *L. groenlandicum*, *L. glandulosum* og *L. columbianum* (*R. groenlandicum* og *R. neoglandulosum*) og den japanske *Ledum diversipilosum.*

Botanisk tillegg
Inntil 1991 var *Ledum* regna som ei egen planteslekt, men arbeid av Krohn & Judd (1990) og Harri Harmaja (1991) resulterte i at heile *Ledum*-slekta ble innlemma i *Rhododendron*- slekta som underseksjon *Ledum*. Dette har siden blitt allment akseptert, og de fleste regner i dag med følgende ni arter:

- *Rhododendron tomentosum* (tidl. *Ledum palustre*)
- *Rhododendron subarcticum* (tidl. *Ledun palustre* ssp. *decumbens*)
- *Rhododendron groenlandicum* (tidl. *Ledum groenlandicum*)
- *Rhododendron hypoleucum* (tidl. *Ledum hypoleucum*)
- *Rhododendron tolmachevii* (tidl. *Ledum macrophyllum*)
- *Rhododendron subulatum* (tidl. *Ledum subulatum*)
- *Rhododendron diversipilosum* (tidl. *Ledum palustre* ssp. *diversipilosum*)
- *Rhododendron neoglandulosum* (tidl. *Ledum glandulosum*)
- *Rhododendron columbianum* (tidl. *Ledum columbianum*)

Det må nevnes at de østligste områda av Eurasia-kontinentet er kjent for de mange hybridene og mellomformene av *Ledum*-planter. Dette skyldes at utbredelsesområdene til *Ledum*-artene delvis overlapper hverandre. Av den grunn finner man i eldre litteratur mange underartsnavn som ikke lenger er i bruk. Et eksempel på dette er *Ledum palustre* var. *longifolium* som finnes i et område i Amur-regionen og har mye bredere blad enn vanlige *Ledum palustre*. En annen plante har blitt kalt *Ledum palustre* var. *angustum.* Den ligner mye på *Ledum subulatum* med veldig smale blad, men de er mye kortere enn på denne. *Ledum subulatum* er klart definert i de østlige områdene av Russland, men i nordvest går de gradvis over i former som passer med var. *angustum.* Planter som kalles *Ledum palustre* ssp. *angustissimum,* er trolig identiske med *L. subulatum.*

Fig. 25 og 26 *Ledum groenlandicum* i hagen

Fig. 27 og 28 *Ledum groenlandicum* 'Compacta' i hagen, en utvalgt klon med tett vekstform

Sesongen 2022

- et utfordrende rhododendronår på Nordvestlandet

Tekst og foto: Egil Valderhaug

Egil Valderhaug har i mange år prøvd ut rhododendronarter som befinner seg på den klimatiske yttergrensen for hva som er mulig å få til i Norge. I Lapprosen *2-2014 og 1-2018 har han skrevet om sine erfaringer. Hvis du ikke har disse numrene, kan artiklene leses på foreningens hjemmeside:* http://www.rhododendron.no/Lapprosen. *I dette nummeret følger han opp med en artikkel om hva som skjedde i den søkkvåte høsten 2022.*

Fig. 1 *R. hylaeum*

Sesongen 2021 ble det mest blomsterrike året på lang tid, og det var en fryd å gå rundt å observere fargespillet som rhododendronslekten kan fremby. Flere arter fikk også sin første blomstring i min hage. Det er velkjent at etter slik blomstring blir det mer sparsommelig blomstring neste sesong. Knoppsettingen utover i sesongen ga slikt signal. En tørr og varm sommer bidro heller ikke positivt på plantenes evne til å utvikle knopper.

Fra september og til midten av november fikk vi regelrett pøsregn og helt gjennombløt jord. Det kom 318 mm regn i oktober og november. 25. november snudde været til barfrost med –5 grader som varte ut måneden og inn i desember før et lite snølag la seg på bakken. Denne bråe overgangen fra kliss våt jord til barfrost uten at plantene fikk avmodning gjorde stor skade på rhododendronene. Det meste av nyutplantingene som ble gjort tidligere på året, tålte ikke dette. Dels barksprenging og dels full bladfelling var hovedårsakene. Flere etablerte arter med middels herdighet mistet også bladene helt.

Etter denne tidlige frostperioden fikk vi en forholdsvis mild vinter. I desember var det noen få minusgrader om natten og +2 til +4 grader på dagtid med et lite snølag. Januar var vindfull med kuling og storm, samt regn og snø om hverandre og temperatur som i desember.

De to første ukene av februar fortsatte med mye vind, snø, sludd og regn og temperaturer fra –1 til +4,2 grader. I siste del av februar kom en varmeperiode med dager på +10 grader. Uke 10 ble virkelig vårlig med grader på +12 til +14 på dagtid og +4-5 på nattestid.

Blomstringen startet 2. mars og fortsatte til 28. mars. Da hadde flere enn 20 rhododendronarter blomstret. Mars avsluttet med +5 grader på dagtid og –3 grader om natten med tung nysnø. De to første ukene av april ble likedan. Påsken ble solrik og varm, mens måneden avsluttet med kald nordøstlig vind og 0 grader. Det kalde været fortsatte til midt i mai, og flere arter fikk brunsvidde kronblad. Resten av mai var også forholdsvis kald.

Sommeren og høsten ble den våteste i manns minne med 162 mm regn i juli og 160 mm i august. Det spesielle var at det regnet nesten hver dag med lave temperaturer, slik at jorda aldri fikk tørke og drenere seg. De hevdes at det ikke har vært våtere på over 50 år. Med unntak av en uke i september fortsatte det våte været (140 mm). I oktober måned kom det 198 mm regn. Nedbøren skapte store problem for bønder og andre som bruker tungt motorisert utstyr på jordene. Heldigvis har vi fått tre uker med klarvær, sol og østavind i november. Temperaturene har vært fra +12 grader i begynnelsen med gradvis avkjøling til –0,2 grader på natt i uke 47, og deretter +10 til +13,3 grader ut måneden. Det har forhåpentlig gitt en brukbar avmodning for plantene.

Vi har snakket om at en fimbulvinter kommer med ca. 10 års mellomrom med ekstra lave temperaturer og dermed store vinterskader på rhododendron. Det har vi lært oss å takle med ulike tildekningmåter for våre mindre herdige planter. Denne sesongen har nedbørrekord og helt gjennomtrukket jord forårsaket en større plantedød enn det noen vinter har greid før. At jeg i en hage som skrår 10–15 grader nedover mot øst, med mange oppbygde steinkanter og god drenering, skulle oppleve at planter rett og slett har druknet, hadde jeg ikke forestilt meg. Selv om klimaspøkelset lurer, så håper jeg ikke at dette blir den nye normalen.

Hva var det som egentlig skjedde med plantene i denne for oss spesielle sesongen? Den tidlige barfrosten uten tilstrekkelig avmodningsprosess gjorde nok utsatte planter mye svakere.
Det var hovedsakelig nyutplantede planter og planter i klimasone H2 til H3 (etter Cox' herdighetskala) som fikk problem. At toårs gamle frøplanter med svakt utviklet bark får problem, er ikke unormalt når barfrost oppstår. Overraskende var det at *R. johnstoneanum* som ble utplantet i 2004 og hadde overlevd i snart 20 år uten vinterskade, mistet alle bladene. Likeså for *R. lateriflorum* BE 12.34, *R. spinuliferum* RSF2978-2006, og *R. maddenii* ssp. *crassum* RSF 3316 som ble utplantet i 2015/16 og har tålt vintrene godt, og var blitt forholdsvis store planter. *R. luteiflorum* KW 21040 (fra 1998), *R. sulfureum* (fra 2004), *R. hylaeum* KR 8401 (fra 2011), og *R. elliottii* KR 11047 (fra 2003) fikk delvis svidd vekk bladene. Alle disse litt eldre plantene har enten fått nyvekst fra basis eller fra de bare greinene, og utviklet seg bra.

Etter den varme perioden i mars med mye blomstring kom det nye frostperioder i slutten av måneden og i april. Mye av blomstringen ble ødelagt, delvis utsprungne knopper frøs, og alle forsøk på pollinering ble mislykket. Sen vårfrost har vi til stadighet, og tror ikke den medførte følgeskader.

Mai og juni ble kjøligere enn vanlig med normal nedbørsmengde, og det ble ikke noe fart i tilveksten på rhododendronplantene. Utover sensommeren og høsten begynte mange arter å vise klare tegn på mistrivsel. Blad gulnet og dels falt av. I forsøk på å redde noen planter ble flere spadd opp og satt i potter i drivhus. Disse er *R. huidongense* RAN 361, *R. camtschaticum* White, *R. araiophyllum* ssp. *lapidosum*, *R. mianningense* RAN 674, *R. pachypodum* KR 7577, *R. linearifolium*, *R. luciferum*, *R. kongboense*, *R. mitriforme* JN 12376, *R. hanceanum* Nanum Form, *R. cephalanthum* EV 13.07, *R. orthocladum* RAN 347, *R. xiaoxueshanense* EV 18.68 og *R. primuliflorum* ssp. *clivicola* EV 16.16. Under flere av disse plantene hadde det dannet seg vannlommer som plantene mislikte sterkt. Plantene har kommet seg brukbart i drivhuset.

Noen småblada planter på H3 til H5 som var plantet langs steinkanter med god drenering, tålte heller ikke årets våte klima, og følgende har gått ut: *R. lepidotum* CC 7200, *R. telmateium* RAN 511, *R. dauricum* Dwarf White, *R. nivale* ssp. *strictophyllum*, *R. keiskei* var. *ozawae*, *R. viscistylum* var. *hyugaense*, *R. keleticum* cw RP 2011 og *R. camelliiflorum* KR 11848. I tillegg er det flere som ser medtatt ut og vil bli ekstra utsatt i kommende vinter.

Av øvrige arter har følgende gått tapt: *R. hirtipes/lopsangianum*, *R. pronum* BE 15.36,
R. primuliflorum EV 16.27, *R. cerasinum* KR 10949, *R. macrophyllum*, *R. sanguineum* EV 18.49,
R. sulfureum EV 18.30 og EV 18.38, *R. concinnoides* KR 8498, *R. heliolepis* var. *brevistylum* (2004), *R. minus* var. *smokianum*, og *R. xanthostephanum* OJL 10.21.

Lærdommen etter denne sesongen er at rhododendron mistrives når jorda blir gjennomvåt i lengre perioder selv med forholdsvis god drenering. Rhododendron som viser mistrivsel, bør «løftes» for å sjekke at dreneringen fungerer, og evt. flyttes. Dersom en plante så vidt har overlevd vinteren, er det viktig at den får stå i jorda å komme til hektene igjen. Til høsten kan den evt. tas inn i drivhus for å restituere seg helt. Tas planten opp rett etter vinteren for å redde den, så vil oftest det motsatte skje, planten vil sakte dø hen.

Det er lett å ende i det negative hjørnet når været ikke spiller på lag, og plantedød oppstår i større omfang enn vanlig. Det er også mange positive ting i en slik sesong. De aller fleste av de veletablerte rhododendronene overlevde ut skader. En del sarte arter i H2/3 står uten skader, og det kan tyde på at ulikt mikroklima rundt om i hagen har stor betydning, noe vi for øvrig har erfart tidligere. Alle storblada rhododendron klarte seg fint med unntak av de som ble utplantet i 2021. Disse fikk mye frostsviing, men overlevde og satte nye skudd.

Camellia 'Brigadoon' fra 2005 var uskadd og blomstret rikt som vanlig. *Camellia* 'Black Lace' fra 2018 var også uskadd. Den har ikke blomstret ennå, men vokser godt. Det ble heller ingen skade på min *Magnolia* × *soulangeana* (2013) som blomstret godt, og likeså *M. stellata* (2016). *Magnolia* 'Susan' (2016) har foreløpig ikke blomstret og har brukt litt mere tid på å etablere seg.

Det ser ut til at høstens knoppdannelse er under det vi har i et normalår, og det kan tyde på at plantene har slitt gjennom den våte vekstsesongen. November ble varm og tørr. *R. mekongense* (løvfellende type) blomstret 5. desember, og *R. selense* ssp. *jucundum* står med knopper i ferd med å blomstre. Et spesielt rhododendronår kan en vel trygt si. En lokal værmann spår en mild vinter, og det trengs.

Jeg har siden år 2000 plantet ut og testet arter som regnes for å ha lavere herdighet enn de vi til vanlig dyrker i Norge. Dette er et bevisst forsøk på å utfordre grenser og vedtatte sannheter, og da må det forventes at i enkelte år blir uforholdsmessig mange arter skadet eller dør. Mange arter har dog etablert seg godt, og klarte også denne vinteren uten skader. Blant mange gleder var å se min egen krysning *R. edgeworthii* × *R. dekatanum* EV14.06 og årets førstegangsblomstrende *R. wardii* var. *puralbum*

Fig. 2 *R. mekongense* Løvfellende type

Fig. 3 *R. selense* ssp. *jucundum*

Fig. 4 *R. edgeworthii* × *R. dekatanum* EV14.06

Fig. 5 *R. wardii* var. *puralbum* EV 16.25

Fig. 6 *R. chamaethomsonii* BE 09.06

Fig. 7 *R. pocophorum* BE 09.07

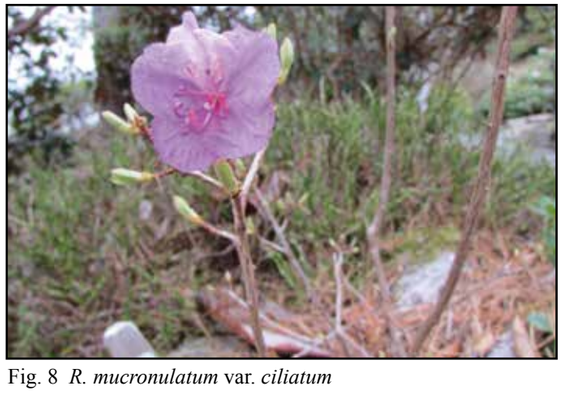

Fig. 8 *R. mucronulatum* var. *ciliatum*

Fig. 9 *R. floccigerum* EV 13.16

Fig. 10 *R. martinianum* BE 12.48

Fig. 11 *R. oreotrephes* EV 18.70

Fig. 12 *R. monanthum* EV 18.79

Fig. 13 *R. kyawii* OJL 2010

Jakten på den første

Rhododendron-dyrkeren i Norge

Per M. Jørgensen

I hefte 3 av Lapprosen 2022 diskuterer Svein Ramung spørsmålet om Tormod Torfæus kan ha hatt rhododendron i sin hage på Karmøy på 1660-tallet slik Bergsveinn Birgirsson nylig har hevdet i en bok om ham. Han anser med rette at dette er tvilsomt. Jeg for min del vil heller si umulig, siden slekten da hverken var beskrevet av botanikerne eller oppdaget av hagebrukerne i vår del av verden. Der er riktignok en plante i den norske floraen som da var kjent, men under andre navn, finnmarksporsen. Den regnes i dag som en *Rhododendron*, men den hadde ikke noe norsk navn på den tiden, men flere samiske ifølge biskop Gunnerus i hans første norske flora (1776), der han ikke angir noen norrøne navn eller tradisjoner. Bergenseren Hans Lilienskiold (ca. 1650–1703) avbilder den i sitt verk 'Speculum boreale' (Fig. 1) fra 1701. Der kaller han den (feilaktig) for rosmarin og beskriver samenes bruk av den til oppkvikkende te. Den var bestemt ikke noen hageplante, spesielt ikke på Karmøy siden arten mistrives på Sørvestlandet.

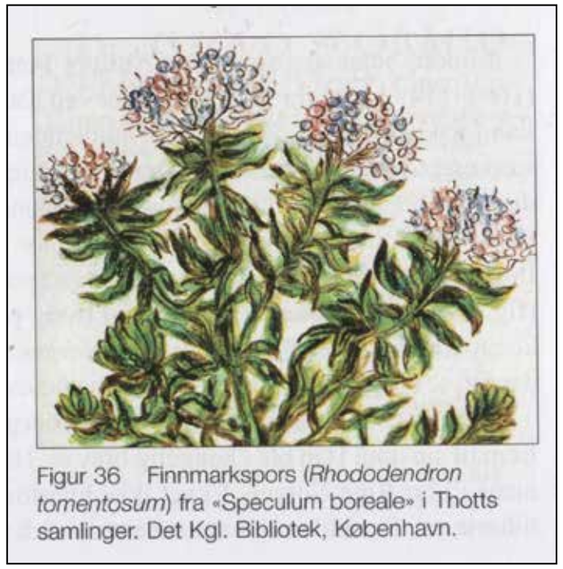

Fig. 1 Finnmarkspors (*Rhododendron tomentosum*) slik den presenteres hos Lilienskiold (1701).

Siden jeg ikke har sett Torfæus' original tekst, kan jeg bare konstatere at det hele nok må bero på en misforståelse av hans tekst. Det kan jo være at den lærde Torfæus kjente til at de gamle grekerne hadde et navn rhododendron på en rosablomstrende busk, og at han overførte det til en plante i sin hage, men det må ha vært noe helt annet enn det vi forstår i dag med navnet som ble innført av Linné. Linné på sin side gjorde også feil da han gjenbrukte navnet på en slekt der han plasserte alperosen (*Rh. ferrugineum*, Fig. 2). Grekernes plante var imidlertid den vi i dag kaller oleander (*Nerium oleander*, Fig. 3). Vi kan altså trygt glemme Torfæeus i vår *Rhododendron*-historie. Men hvem var den første? Det er et spørsmål jeg har slitt lenge

Fig. 2 Alperosen (*Rhododendron ferrugineum*), den art Linné knyttet slektsnavnet til. Foto: Terhi Pousi

med å avklare, og per dags dato setter jeg en knapp på at det hendte omkring 1780, og at mannen var den tyskfødte Johann Reinhold Grauer (1756–1819), som det dessverre ikke finnes noe portrett av. Han var født i Velben I Nord-Tyskland og kom i gartnerlære hos Georg Rühl i Hamburg da han var 16 år, og ble fire år senere engasjert av godseier Peder Anker (1749–1824, Fig. 4)

Fig. 3 Oleander (*Nerium oleander*) i Antibes, arten de gamle grekerne kalte rhododendron. Foto: Helena Jørgensen

Fig. 4 Peder Anker med sin familie i 1792. Maleri av Jens Juel, Bogstad hovedgård.

til å ta hånd om hagen på hans nyervervete eiendom Bogstad i Bærum. Anker var litt av en verdensmann og beundret de engelske hagene. I 1767 sendte han Grauer til England for videre opplæring. Det er uklart hvor han oppholdt seg og hvor lenge han var der, men vi vet at han var en tid ved Kew Gardens. Etter hjemkomsten revolusjonerte han hele anlegget på Bogstad (Fig. 5) som ble omlagt til den engelske landskapsstilen der han ble en pioner her i landet. Han brukte særlig busker og trær fra Nordøst-Amerika, arter som nettopp var hjemført til England fra deres kolonier der, og som viste god hardførhet. I en liste som Anker laget i 1792 om hva han hadde av planter i sin hage til Christian Blix Hammer (1720–1804), oppgir han at han har *Rhododendron viscosum* (Fig. 6). Hvorfra den kommer og når, vet vi ikke sikkert, men det er god grunn til å tro at den har med Grauers kontakt med Kew å gjøre, og at den kom ca. 1780. Den gjenfantes ikke i hagen ved en senere renovering og ser ikke ut il å ha blitt noen suksess, i likhet med ellers i Europa, og det til tross for den store hardførheten. Det kan nok skyldes at blomstene er små, og at visse kloner blomstrer sparsomt. Men i Amerika der man verdsetter hardførheten, har man krysset frem en enestående hardfør gruppe hageplanter som kalles 'Northern Lights' (Fig. 7). Disse som er mer storblomstrede, burde brukes mer her i landet der det ellers er problematisk å få til *Rhododendron*.

Fig. 5 Bogstad i 1788 med de nye beplantningene. Maleri av Erik Pauelsen.

Sluttkommentar: Det kan nok kjennes litt sårt for oss i rhododendronens by Bergen, at den første arten ble plantet på Østlandet. Trøsten kan være at det bare var en asalea, og ikke en av de karakteristiske eviggrønne sortene vi ser mange av her i byen, Så da oppstår spørsmålet om hvem som først plantet slike her i landet. I det dypdykk Per Harald Salvesen og jeg gjorde ved Bergens 950-årsjubiléum, fant vi at de første planter av denne typen ble tilbudt for salg i mai 1826 av gartner Niels Olsen (ca.

Fig. 6 *Rhododendron viscosum*, en god rikblomstrende klon i artssamlingen på Milde. Foto: Terhi Pousi

Fig. 7 'White Lights', en av de hardføre, gode sortene i 'Northern Lights'-serien i Nydalen på Milde. Foto: Terhi Pousi

1780–1827) i Kalmarhagen. Men hvem som plantet den første i sin hage, vites ikke sikkert. Der er jo andre vestnorske skipsfartsbyer, og datidens redere og kapteiner kan godt ha handlet varen i utlandet og importert den uten at det er registrert, så her er det svært vanskelig å få et klart svar, og egentlig er det ikke så viktig. Hovedsaken er at man på denne tiden prøvde og fant at eviggrønne *Rhododendron* klarer seg her i landet, og de ble til berikelse for våre hager.

Takksigelser. Som vanlig har min kone Gerd og Terhi Pousi velvilligst bistått meg under arbeidet. Takk fortjener også min datter Helena for bildet av oleander.

Kilder

Birgisson, B. (2020): Mannen fra middelalderen. Historikeren og morderen Tormod Torfæus. Bergen.
Bruun, M. (2001): Johann Reinhold Grauer. Norsk Biografisk leksikon 3: 345-346.
Cox, K. (2005): Rhododendrons and azaleas, a colour guide. Marlborough.
Essen, M. von & Espeland, E. (2009): Bogstad park og hager. Oslo.
Gunnerus, J. E. (1776): Flora norvegica II. København.
Jørgensen, P. M. (red.) (2007): Botanikkens historie i Norge. Bergen.
Jørgensen, P. M. & Salvesen, P. H. (2020); Rhododendronbyen Bergen i nytt lys. Lapprosen 23: 4-8.
Ramung, S. (2022): Plantet Torfæus Norges første rhododendron? Lapprosen 25 (3): 30–31.
Lilienskiold, H. (1701): Speculum boreale. Thots samlinger, Det kgl. Bibliotek, København.

Camellia – noen generelle betraktninger og tips om dyrking av ikke vinterherdige planter

Tekst og foto: Thom Krakstad, Medlem av Rhodo Sør og Arbeidsgruppe Camellia i DnR

«Camellias are the most breathtakingly, beautifull flowers. Amid cool, dark green foliage, their delicate blossoms brighten the gloomiest part of the year, from late autumn right through the spring. Who can resist such a glorious sight?»

Slik starter Jutta Fischer sin lille, men veldig informative bok «Success with Camellias», og liknende introduksjoner kan man finne i bok etter bok om *Camellia*. *Camellia* er myteomspunnet, mystifisert og er blitt beskrevet som overjordisk vakker, men veldig vanskelig å dyrke. Til det siste er å si at tar man enkelte forholdsregler er ikke *Camellia* spesielt utfordrende, men det er noen ting å tenke på, i hvert fall dersom man har kameliaene i drivhus i deler av året.

Camellia har mye til felles med *Rhododendron.* Den tilhører samme botaniske orden (Ericales), har mye av det samme geografiske opprinnelsesområde (Øst-Asia, primært Kina og Japan), er en surjordsplante, er vintergrønn, har mange av de samme vekstformene; fra nesten krypende til høye trær, og begge har en fantastisk blomstring med et utall av farger og former. Når kameliaene kom til Europa, strides de lærde om. Noen hevder at portugisiske sjøfarere hadde med seg frø (datidens sjøreise var så lang at å medbringe levende planter var svært utfordrende) allerede på slutten av 1500-tallet. Sikkert er det imidlertid at det på de store godsene i flere land i Europa ble dyrket *Camellia* på 16- og 1700-tallet. Kildene sier også at man i all hovedsak dyrket *Camellia* i potter som sto ute om sommeren og ble tatt inn i orangerier eller veksthus i den kalde årstiden.

Når *Camellia* kom til Norge er usikkert, men utpå 1800-tallet berettes det om etableringen av noen kameliahus knyttet til store herregårder eller verk i Norge. Kameliahusene var ofte kombinerte lysthus og drivhus, hvor plantene enten var i potter eller permanent plantet i jorden. Man kombinerte ofte *Camellia* med andre eksotiske og varmekjære planter. I dag finnes kun ett kameliahus igjen i Norge, nemlig på Nes Verk utenfor Tvedestrand. Bare deler av selve huset er opprinnelig, men til gjengjeld inneholder kameliahuset på Nes originale kameliaer som ble plantet rundt 1840. Man vet alderen fordi gartneren førte nitid dagbok over sin hagegjerning, og når han anskaffet og plantet de ulike sortene. Plantene her er bl.a. beskrevet i «Hage og park ved Nes Verk» av hagebrukslærer Torfinn Skar fra 1931, og senere gjennom flere avisartikler helt fram til nyere tid. Plantene er altså over 180 år. Det kan derfor slås fast at *Camellia*-plantene kan bli svært gamle. Det finnes eksemplarer i Europa som er mer enn 250 år.

Som nevnt over ble *Camellia* den første tiden dyrket i potter som ble satt inn på den kaldeste tiden av året. Det var først da man fikk kunnskap om artsmangfoldet til *Camellia*, og kultiveringsarbeidet startet på 1800-tallet, at man begynte å krysse fram nye sorter. Men egentlig var det først på slutten av 1900-tallet at hybridisering med tanke på vinterherdighet for alvor skjøt fart. Generelt er fortsatt ikke *Camellia* særlig motstandsdyktig mot frost, men etter hvert er det kommet flere hybrider som er blitt mer vinterherdige. Spesielt i USA har det foregått et målrettet hybridiseringsarbeid for å få fram vinterherdige sorter, jf. bl.a. William L. Ackermans bok «Beyond the Camellia Belt». På lune steder langs kysten og spesielt på Sørvestlandet og oppover kysten forbi Bergen er det i dag en god del *Camellia*-sorter som ikke bare overlever, men greier seg fint og gir rik blomstring år etter år. Klimaendringer og generelt mildere vintre bidrar også til at flere kan oppleve gleden ved frilandsdyrking av *Camellia*.

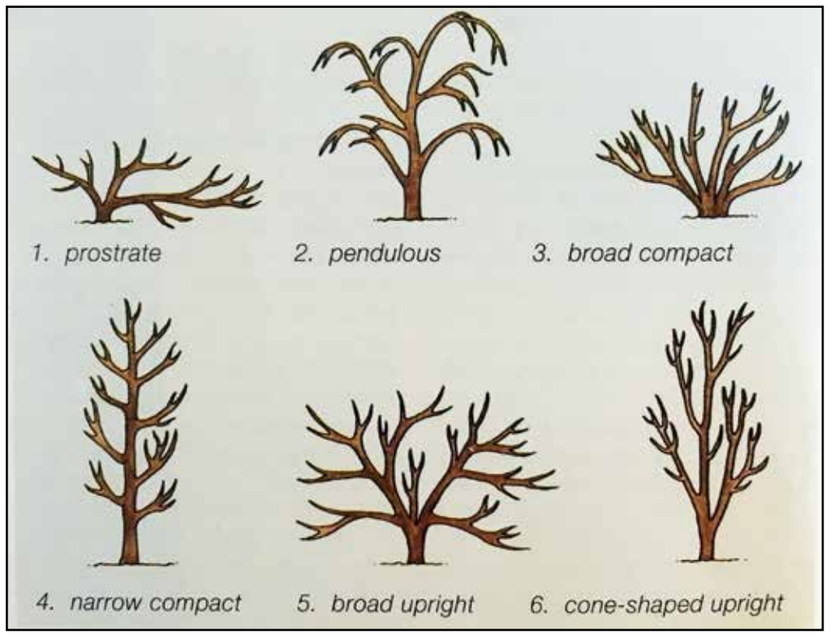

Fig. 1 Forskjellige vekstformer. Illustrasjon hentet fra Fisher: «Success with Camellias»

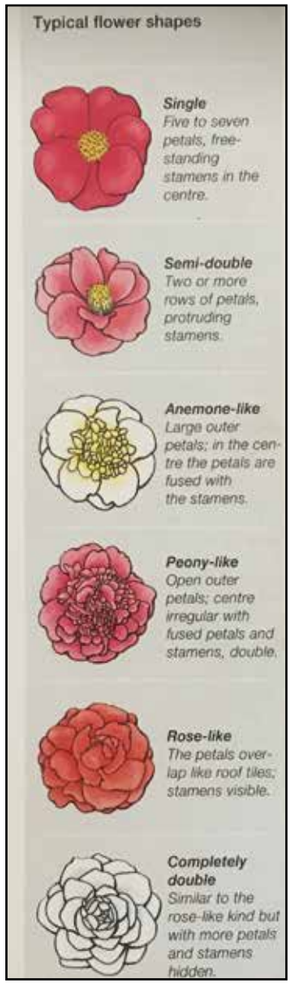

Fig. 2 Forskjellige blomstertyper. Illustrasjon hentet fra Fisher: «Success with Camellias»

Men skal man forsøke seg på forskjellige arter, ulike vekstformer, duftende varianter, osv., er man de aller fleste stedene i landet fortsatt nødt til å drive «vekselbruk», dvs. å ha plantene inne (vinterstue, drivhus e.l.) i den kalde årstiden og ute om sommeren, eller ha plantene permanent plassert i drivhus. Og *Camellia* er en så spennende og mangfoldig plante at dyrking også i de delene av landet hvor frilandsdyrking er umulig, ikke burde begrenses av den grunn.

Vekstformene til *Camellia* varierer sterkt og deles grovt inn i seks hovedformer som vist på Fig. 1. Noen av disse (spesielt innen kategori nr. 2, 4 og 6) er sterktvoksende og kan i løpet av noen år bli adskillige meter høye. Det sier seg selv at skal man ha plantene i drivhus deler av året, må man enten foreta sterk beskjæring eller ha drivhus med stor takhøyde. Imidlertid er spesielt lavtvoksende sorter vanskelig å få tak i i Norge.

Fig. 3 *Camellia japonica* 'Adeyaka'

På samme vis som for vekstformene, deles blomstervariasjonen inn i seks hovedtyper (se Fig. 2). Vi har enkle, doble, anemonelignende, peonlignende, roselignende og helt fylte. I tillegg finnes det en rekke variasjoner innen hver hovedgruppe. F.eks. har *Camellia japonica* 'Adeyaka' (Fig. 3) innen kategorien «enkel» nærmest klokkelignende blomster. I tillegg varierer blomsterstørrelsen veldig, fra 2–3 cm i diameter til over 15 cm.

Det er derfor forskjellige muligheter og forskjellige utfordringer knyttet til dyrking hvor plantene deler av året er i drivhus, kontra frilandsdyrking. Mulighetene ligger i større utvalg og variasjon i plantematerialet, mens utfordringen ligger i at denne dyrkingsformen krever mer både av arbeid og påpasselighet. Jeg vil i det videre ut fra mine erfaringer gi et lite innblikk i hva denne dyrkingsformen består i.

Anskaffelse: Dersom hagesentrene overhode fører *Camellia*, er det vanligvis i januar/februar de selges. Dessverre er ofte både navn og sortsbetegnelse svært mangelfull, men som regel er det *Camellia japonica*-varianter, eller hybrider med *C. japonica* som en av foreldrene, som utgjør sortimentet. Skal man begynne med Camellia, er det likevel veldig greit å starte med en av disse variantene.

Skulle man ønske spesielle varianter, andre *Camellia*-arter enn *C. japonica*, eller har andre spesielle ønsker, er ofte de hagesentrene med spesiell kompetanse på Rhododendron også behjelpelige med spesialbestilling av *Camellia*.

Fig. 4 *Camellia japonica* 'Brushfield's Yellow'

Fig. 5 *C. japonica* 'Bononiana'

Fig. 7 *C. japonica* 'Myaki Dori'

Fig. 6 *Camellia sasanqua* 'Maiden's Blush' er høstblomstrende

Fig. 8 *C. japonia* 'Margaret Davis'

Sorter: Selv om det meste som tilbys til salgs, er *C. japonica*-varianter, finnes et utall forskjellige farger, blomsterformer, størrelser og vekstformer. Hva man skal velge og hva man ønsker, er selvfølgelig helt individuelt, men så lenge man velger å dyrke innendørs om vinteren er utvalget bortimot ubegrenset. De bildene som er benyttet til å illustrere denne artikkelen er alle fra min samling kameliaer.

Blomstringsperioden: Normalt tilbyr hagesentrene *Camellia* i januar, og de er da som regel i full blomst. Dette er noe tidligere enn normal blomstring fordi plantene er drevet fram for å blomstre på dette tidspunktet. Sjekk planten nøye ved innkjøp og velg deg sunne friske eksemplarer. Selv fra anerkjente hagesentre har det dessverre forekommet planter med sykdommer eller utøy, som for eksempel skjoldlus.

Plasser kameliaen lyst, kjølig (under 15 grader, men over 0) og gjerne i noe høyere luftfuktighet enn normalt. Ved temperatur utenfor dette intervallet er det fare for at knoppene faller av. Husk å vanne passelig. *Camellia* skal ikke bli helt tørr, men må heller ikke stå i vann. Pass derfor på å ha godt drenerte potter. Nyt blomstringen, som godt kan vare i over en måned. Normal blomstring vil avhenge av temperaturen i drivhuset i perioden fra de tas inn om høsten, og fram til blomstring. Høyere temperatur = tidligere blomstring, men ved 5–7 grader vil normalt kameliaen blomstre fra slutten av februar til ut april, selvfølgelig også avhengig av sort. Kombinerer man bevisst forskjellige *C. japonica*-varianter med høstblomstrende *C. sasanqua*-varianter (se Fig. 6), vil man kunne få sammenhengende blomstring fra november til mai. Men effekten av full blomstring mens snøen ligger høy utenfor drivhuset, er svært spektakulær.

Stell etter blomstring: Før de siste blomstene er borte, vil *Camellia* ha begynt å sette nye skudd. Det er da tid for eventuelt å forme planten. Enkelte sorter er svært sterktvoksende (for eksempel sortene *C. japonica* 'Myaki Dori' og *C. japonica* 'Margaret Davis') og kan sette svært lange skudd.

Spesielt lange skudd bør begrenses, både for å få en fin plante, men også fordi for lange grener blir for spinkle til å bære tunge blomster ved neste blomstring. Når blomstringen er over, er det tid for eventuell ompotting: Hvis røttene fyller potten helt, bør planten pottes om, ellers ikke. Vanlig rhodojord eller tilsvarende kan brukes, men ikke øk pottestørrelsen mer en maks 5 cm i diameter. Hvis potten blir for vid, kan man oppleve at planten vokser sterkere, men setter færre knopper. Når planten er blitt noen år og man har nådd en pottestørrelse man ikke ønsker å utvide, pottes om hvert 3–4 år ved at 5–10 cm av røttene skjæres av rundt hele planten, og planten settes tilbake i samme potte med ny jord til erstatning for det som er skåret bort. Deretter settes plantene ut, på et lyst (gjerne halvskygge), litt lunt sted i haven, og krever da bortsett fra jevn vanning svært lite stell. Plantene tas inn igjen om høsten. Tidspunktet for dette vil avhenge av sted, men når nattefrosten nærmer seg er det tid til å få plantene i hus. De fleste plantene vil allerede ha satt mange knopper, og resten av plantene vil utvikle knopper fram mot jul. NB! Ikke ta plantene for tidlig inn, for god knoppsetting er avhengig av en gradvis kjøligere periode etter vekstsesongen, og plantene tåler en natt eller to med grader ned mot 0.

Gjødsling. *Camellia* skal normalt ikke ha mye gjødsel, men under blomstring og fram på sommeren kan *Camellia* gjødsles med rhodogjødsel eller med flytende hagegjødsel. Men selv om man ikke skal gjødsle for sterkt, må man huske at når man dyrker i potter og ikke kan tilføre mye ny jord, vil jorda raskere bli utarmet, så det er viktig å følge med på plantene. Gule blader kan være et tegn på næringsmangel.

Innelivet. Når plantene er kommet inn, er vanning, lys og temperatur viktig. Reglene for vanning er som før: plantene skal ikke tørke ut, men må heller ikke overvannes. Man vil oppleve at plantene etter hvert bruker svært lite vann i perioden fram til blomstring, så vannejobben blir overkommelig selv med flere planter. Lys: I sommersesongen med våre lange lyse kvelder, får plantene mer enn nok lys og knoppsettingen går vanligvis veldig greit. Utover høsten og vinteren derimot kan det fort bli behov for tilleggslys. Lysarmaturer med led-plantelys er å foretrekke, og belysning et par timer hver morgen og kveld, slik at lysperioden for plantene totalt sett blir 8–10 timer daglig, anbefales. Mht. temperatur så avhenger dette litt av ønsket om tidspunktet for blomstring. Hovedregelen er at i denne perioden (fra november til blomstring) bør temperaturen ikke overstige 10 grader, men plantene klarer seg veldig greit med langt lavere temperatur. Regelen er: Jo lavere temperatur jo senere blomstring. Selv bruker jeg en innetemperatur på 5–7 grader og får da blomstring fra slutten av februar til ut april.

Litteratur: Dessverre finnes det lite (ingen) relevant litteratur om *Camellia* på norsk, derimot finnes en rekke bøker på engelsk (og på japansk og kinesisk) om emnet. Den enkleste og beste (?) boken for en relativt fersk kameliaentusiast er «Success with Camellias» av Jutta Fischer. Den er dessverre utsolgt fra forlaget, men kan av og til skaffes via netthandel. Ellers er det masse informasjon både generelt om *Camellia*, om dyrking, beskjæring, formering, sykdommer etc. å finne på nettet. Med varierte søk både på norsk og engelsk vil man finne masse tilgjengelig informasjon.

Avslutning: Jeg har med dette forsøkt å gi en liten innføring i dyrking av *Camellia*. For meg som medlem av Rhodo Sør går dyrkingen av *Camellia* hand i hand med gleden over våre rhododendroner. Jeg har av klimatiske forhold måttet dyrke mine kameliaer innendørs om vinteren, men det har åpnet en dør til en verden som ikke ville vært mulig å tre inn i dersom jeg skulle begrenset meg til å dyrke mine kameliaer på friland, og det har gitt mulighet til å utforske varianter som det ellers ikke hadde vært mulig å dyrke.

Fakta om *Camellia*:

Orden:	Ericales eller Lyngplanteordenen
Familie:	Theaceae eller tebuskfamilien
Slekt:	*Camellia* eller Kamelia
Arter:	Rundt 200 registrerte, hvorav de mest kjente er:
Nytteplanter:	*C. sinensis* (tebusken)
	C. oleifera (matolje og kosmetiske oljer)
Prydplanter:	*C. japonica*
	C. sasanqua
	C. reticulata
	og ca. 200 arter til
Kultivarer:	2000–3000 registrerte
Hybrider:	mer enn 30.000 registrerte

Peter M. A. Tigerstedt

(1936–2022) – en finsk rhodopioner

Per M. Jørgensen

Fig. 1 Peter Tigerstedt i aksjon under Nordisk Arboretutvalgs ekskursjon i St. Petersburg i 2011. Også her var han en forgrunnsfigur. Foto: Terhi Pousi

Fig. 2 Våpenskjoldet til den svensk-finske slekten Tigerstedt som ble adlet med dette navnet i 1693 av den svenske kongen Karl XI.

I oktober 2022 døde plutselig og uventet min gode venn Peter Tigerstedt i Esbo i Finland der han bodde. Han erkjente en gang under en ekskursjon for et par år siden at «jag har et litet hjärtfel, men min hustru är läkare, så det är under kontroll», men en så aktiv person som lett lot seg rive med av hendelser omkring seg, var det nok i lengden ikke så lett å kontrollere. Han var en utypisk, impulsiv finne som lett brøt ut i sang og gjerne på stedet holdt en mindre utlegging om det tema som kom i hans vei (Fig. 1). «Han forlot oss med støvlene på», het det i meldingen fra de finske dendrologene, og det høres som en avslutning som passet for en entusiast som Peter.

Han var født i Helsinki i 1936 og tilhørte en gammel svensk-finsk adelsætt (Fig. 2). Hans fulle navn var Peter Magnus Alexander, noe han selv aldri brukte annet enn i forkortet form. Han var sønn av baron Carl Gustaf Tigerstedt (1886–1957) og dennes andre hustru som også hadde vært hans pleierske under en alvorlig sykdom. «Och så blev jag till», sa Peter med et skeivt smil om dette som nok hadde vært en sosial skandale. Denne sønnen var heldigvis opptatt av naturen og gikk etter hvert i gang med studier i biologi og da spesielt skogsbiologi. Hans farfar, Axel Fredrik (1860–1926) hadde i 1901 grunnlagt Arboretum Mustila (Fig. 3) på sitt gods i nærheten av Elimäki i det sydøstlige Finland, og der var der allerede et stort utvalg av sjeldne lignoser med tanke på å finne arter som passet i det tøffe finske klimaet. Barnebarnet vokste opp i et hjem der eliten i den finske kulturen og politikken ofte var gjester, bl.a. general Gustaf Mannerheim (1867–1951), Finlands sterke mann, og ikke minst forstprofessoren Olli Heikinheimo (1882–1973). Etter studier ved Helsinki universitet og en periode som forskningsassistent ved det finske forstinstituttet tok han doktorgraden i det moderne, vanskelige emnet populasjons- og kvantitativ genetikk i 1969, og han var i perioder i utlandet (Tyskland og USA) for å videreutvikle dette faget. Han var professor i ved planteforedlingsinstituttet ved Helsinki universitet i årene 1970–1999, og ledet deretter et eget konsulentfirma Tigerstedt Consulting Ltd som beskjeftiget seg med landbruks- og skogbruksspørsmål. Peters faglige innsatser ligger på planteforedling med basis i forståelse av de underliggende biologiske prosessene. Han fikk frem trær som var bedre egnet for skogsdrift, og kornsorter som ga større avlinger, men som han selv sa: «Jag har skapat bättre skogsträd och korn som ger högre avling, men först när jag gjorde något med rhododendron, blev jag berömd och blev även omtalad i en damtidning!»

Fig. 3 Arboretum Mustila slik det presenteres, som en fortryllende skogspark, på omslaget av en bok om samlingene (2010).

Fig. 4 *Rhododendron brachycarpum* var. *tigerstedtii*
Foto: Ole Jonny Larsen

Her skal jeg hoppe lett over alle hans internasjonale engasjementer innen planteforedling som strakte seg til USA i vest, Kina i øst og til Øst-Afrika i syd. Jeg holder meg til det han ble mest offentlig kjent for. Det var på slutten av 1970-tallet at han lanserte et prosjekt for å skape rhododendron som var hardføre i det finske klimaet. Idéen fikk han naturligvis fra Mustila der hans far hadde fremdyrket en spesiell varietet av Rh. *brachycarpum* fra frø innsamlet i Nord-Korea. Den hadde vist god herdighet, og hadde fått navnet var. *tigerstedtii* (Fig. 4). Likeledes overlevde flere gamle tyske Seidel-hybrider som ble anskaffet til Mustila på 1930-tallet. Med dette utgangsmaterialet tenkte han på faglig grunnlag at det ville la seg gjøre å få frem en større variasjon av sorter for finske og andre kalde hager. Til dette

Fig. 5 Marjatta Uosukainen i den østasiatiske samlingen på Mustila på den tiden da hun arbeidet med sine krysninger. Fra boken om Arboretum Mustila

prosjektet fikk han bl.a. knyttet en ung student Marjatta Uosukainen (1942, Fig. 5) som kom til å bli pioneren i dette arbeidet og som skapte en rad (nærmere 30) nye sorter. Det ledet til at Helsinki av alle steder fikk en egen Rhododendronpark i Haaga (Fig. 6). Han viste meg stolt og ivrig rundt der da dette bare var et eksperimentalfelt, og jeg tenkte at her har nok iveren tatt

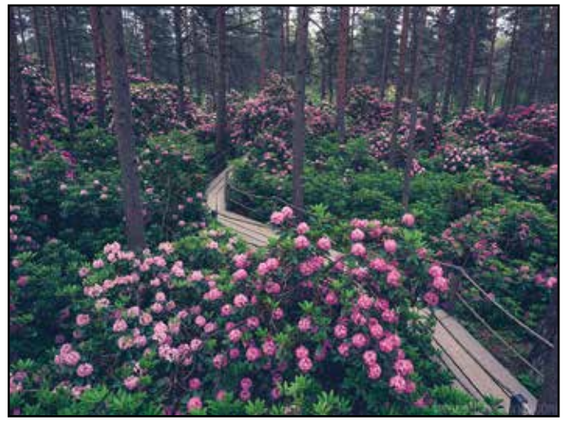

Fig 6. Parti av Rhododendronparken i Haaga i Helsinki
Foto: Henrietta Hassinen

overhånd – rhododendronpark i kalde Finland?? – men der tok jeg feil, og det var jeg nok ikke alene om!

Ved Det norske arborets 20-årsjubileum i 1991, tenkte man at det ville være passende å navngi en ny rhododendron og Tigerstedt stilte til disposisjon en lovende sort fra sitt prosjekt.

Fig. 7 Peter Tigerstedt i spissen for Det finske Rhododendronselskapet under besøket i 2015. Foto: Terhi Pousi

Fig. 8 'Pohjola's Daughter', sorten som ble døpt på Milde og trives i 'Det nordiske hjørnet' i Nydalen, sammen med sine søsken. Fra høyre 'Haaga', 'Helsinki University' og 'P. M. A. Tigerstedt' (rett bak 'Pohjola's Daughter'. Foto: Terhi Pousi

Han ble fyr og flamme da jeg foreslo å kalle den 'Pohjola's Daughter' (= Nordens datter, i realiteten nordlyset) som er en figur i det finske nasjonaleposet Kalevala. Han resiterte straks et vers om henne, og sang hovedtemaet i Sibelius' tonedikt om dette eposet. Til dåpen som ble foretatt av Anne Rieber, medbrakte han en innspilling av Sibelius' verk. Han fikk selv se, under den finske rhododendronforeningens besøk i 2015 (Fig. 7), at den trives godt her (Fig. 8), i likhet med de fleste andre finske sortene vi hadde fått etter hvert, i motsetning til den særdeles vakre 'Elviira' (Fig. 9) som ikke er så trivelig hos oss. Da jeg kommenterte dette svarte han direkte: «Vet du inte at alla vakra kvinnor har temperament! Syskonklonen 'Mauritz' är mycket enklare!»

Peter Tigerstedt etterlater et stort tomrom, men dette fylles jo av alle de vakre rhododendronsportene han skapte for nordlige forhold. Få har betydd så mye for å utvide slektens bruksområde. Han har forskjønnet våre nordlige hager! På Milde har vi årvisst særlig gledet oss over den staselige 'P. M. A. Tigerstedt' (Fig.10), sorten som er oppkalt etter ham, og den vil i årene som kommer minne oss om denne idérike forskeren.

Fig. 9 'Elviira', den flotteste av sortene som ikke trives bra på Milde, men som blomstret i 2009. Foto: Terhi Pousi

Kilder

Jørgensen, P.M. (2019): Rhododamene – om kvinner i utforskning og foredling av *Rhododendron*. Årringen 2018: 4-46.

Moe, B. & al. (ed. (2021): Levende museum og botanisk skattkammer. Arboretet på Milde 50 år. Bodoni Forlag, 320s.

Theqvist, K. (ed.) (2010): Lumoava metsäpuisto, Arboretum Mustila. Arboretum Mustila,159 s.

Fig. 10 'P. M. A. Tigerstedt', en av de mest markante av sortene i det finske prosjektet, er med rette oppkalt etter sin mester. Foto: Terhi Pousi

Rhododendron 'Anne Rieber'

Det synlige bevis på at *Rhododendron* 'Anne Rieber' er blitt offisielt registrert.

I *Lapprosen* 2–2022 presenterte Per M. Jørgensen *Rhododendron* 'Anne Rieber', en av to nye rhododendronsorter tilknyttet Den norske Rhododendronforenings historie. Den er oppkalt etter Anne Rieber, som var en av initiativtakerne til foreningen og dens første leder.

Rhododendron 'Anne Rieber' er nå blitt godkjent som en ny sort, og vi håper at den med tid og stunder vil vinne innpass i norske rhododendronhager.

Anne Rieber (Foto: Tor Jan Ropeid)

Nye medlemmer

Vi ønsker følgende nye medlemmer velkommen i foreningen:

Bjørn Vidar Lazar Bråthen	Postboks 169	1411 KOLBOTN
Bodil Carlson	Åsvegen 45	2133 GARDVIK
Eli Gandrud	Gyldenprisveien 52	5056 BERGEN
Baste Gjesdal	Flaktveitveien 429	5134 FLAKTVEIT
Jenny S. Hysing	Timberstigen 2	6823 SANDANE
Aleksi Jussi Peltolato	Metsa Erolantie 37	14200 TURENKI Finland
Eirik Lillebøe Wiken	Klyvevegen 181	5612 STEINSTØ
Einar Øvrebø Sølvi Gulbrandsen	Dreggveien 1 A	4310 HOMMERSÅK

Haaga rhododendronpark,

verdt et besøk

Tekst og foto, hvis annet ikke er nevnt, Ole Jonny Larsen

Fig. 1 Brede grusveger

Haaga rhododendronpark ligger et stykke nord for byen i bydelen Haaga. Toget fra hovedstasjonen i Helsinki og ut dit tar rundt 10 minutter. Deretter er det bare fem minutts gange til parken. Den er åpen hele året og er gratis å besøke. Der er ikke toalett eller serveringssted. Parken var opprinnelig tenkt brukt av Helsinki universitet for forskning og uttesting av rhododendronhybrider, men har etter hvert blitt et populært og mye brukt sted der lokalbefolkningen kan ta småturer med flotte natur- og planteopplevelser.

Jeg var noen dager i Helsinki i august 2022 og fikk endelig sjansen til å oppleve Haaga rhododendronpark som jeg har lest om i ulike rhododendronblad. Kona deltok i et fellesmøte for skandinaviske blindeforbund, og jeg var fri om dagene til å gjøre som jeg ville. Kristian Theqvist, en meget sentral person i det finske rhododendronmiljøet, hadde på forhånd tipsa meg om flere aktuelle hager å besøke, og det var mange som frista, men jeg rakk bare å få se Haaga og Helsinki botaniske hage. Det var ikke dårlige valg!

Den siste ligger meget sentralt plassert midt i byen, i komfortabel gangavstand fra det meste av sentrale punkt som jernbanestasjonen, store museer, den kjente Helsinkikatedralen og den koselige havna. Helsinki ligger omtrent på samme breddegrad som Oslo. Der er kaldere om vinteren, men omtrent like varmt om sommeren, og de har veldig mange soldager. Helsinki botaniske hage er imponerende velstelt og har flotte samlinger. Mest imponert ble jeg over ei gruppe storblada magnoliaarter, mens rhododendron sliter de åpenbart mer med pga. de kalde vintrene. Hagen har en hyggelig uteservering og store veksthus. Den er vel verdt et besøk om en er i Helsinki og har et par timer til rådighet.

Rhododendronparken er anlagt i tidligere naturlig skog, i hovedsak med furutrær. Den dekker vel 82 mål, men ei kraftlinje som går midt gjennom hagen legger beslag på en del av arealet, faktisk uten at det er veldig skjemmende. Det tar vel en halv time å gå gjennom parken, men sikkert mye lenger når det er full blomstring.

Fig. 2 Smale stier

De første rhododendronplantene ble satt ut i 1975. Heilt fra starten ble det anlagt gangveger, både brede grusveger og smale oppbygde stier med tredekke. Hensikten var dels å hindre ferdsel inne mellom plantene, og dels å la publikum komme tett på uten å skade planter og slite ut terrenget. Disse arrangementa gjør at en kan gå tørrskodd heile vegen. Noen sted er det bygget høye plattformer der en kan få oversikt over anlegget, noe som er særlig fint når plantene står i blomst. Men unntak av de smaleste trestiene, er heile anlegget greit tilgjengelig for rullestolbrukere, det gjelder også utsiktspunkta som har både trapper og slake ramper. Haaga rhododendronpark ble i 1996 utvida med et nytt område mot nord der en særlig har satsa på løvfellende azalea.

Fig. 3 Informasjonstavle med grundig informasjon om parkens historie og foredlingsprogrammet

Det har siden 1973 foregått et stort og imponerende foredlingsprogram for rhododendron- og azaleahybrider der målet har vært planter med ulike blomsterfarger kombinert med stor nok hardførhet til å klare de finske vintrene. Finlands mest kjente rhododendronpersonlighet, Peter Tigerstedt, var sentral i arbeidet heilt fra starten. Krysningsarbeidet ble gjort i Mustila Arboretum, og våren 1975 ble 3000 planter satt ut i Haaga. Da var det foretatt grøfting for å drenere det myrlendte området parken skulle utvikles på. På åttitallet kom noen svært harde vintrer, og mange av de første plantene døde. Dette var faktisk en fordel, for det luka ut alle de svakeste av dem, og de som hadde klart seg, var da desto mere skikka til å foredle videre på. I 1988 gikk de i gang med et tilsvarende foredlingsarbeid på azalea. I tillegg har parken også et område der de prøver ut ulike hortensiaarter. De var de eneste som var i blomst da jeg var der i august, men noen av dem var veldig imponerende og ukjente for meg.

Fig. 4 Beskrivelse av noen av de navnsatte finske hybridene som er planta bak skiltet.

Hele det finske foredlingsarbeidet for vintergrønne rhododendron tar utgangspunkt i arten *Rhododendron brachycarpum,* og særlig underarten ssp. *tigerstedtii* som regnes for verdens mest hardføre elepidote rhododendron. Denne kommer fra det sentrale Korea og skal etter sigende tåle ned mot minus 40 grader uten å ta skade. Siden starten i 1975 har mange sorter blitt registrert med navn og blitt satt i produksjon beregna på hager i Finland og andre områder med kalde vintrer. De er ikke i vanlig handel i Norge, men har vært i salg i noen hagesenter i indre strøk av landet der de har lignende forhold som i Finland med varme somrer og kalde vintrer. De siste åra har import fra Finland og enkelte andre land vært vanskelig pga. fare for spredning av sykdommer.

Fig. 5 *Rhododendron brachycarpum* ssp. *tigerstedtii* som brukes mest i hybridiseringsarbeidet.

Flere av hybridene har flotte finskklingende navn som 'Haaga', 'Hellikki', 'Mikkeli' og 'Pekka', men også mer tradisjonelle navn som 'Helsinki University' og selvsagt, 'P.M.A. Tigerstedt'. Rundt i hagen står imponerende informasjonstavler med oversikt over de ulike hybridene og informasjon på finsk, svensk og engelsk. De enkelte plantene i hagen har ikke navn, noe jeg må innrømme at jeg savna litt.

Fig. 6 Bilde av *Rhododendron* 'Suomi 100' fra en av de flotte oppslagstavlene

Fig. 7 Ikke navngitt rhododendronhybrid Foto: Kristian Theqvist

Fig. 9 Oppslagstavle med informasjon om noen av azaleasortene i hagen

Fig. 8 Ikke navngitt rhododendronhybrid Foto: Kristian Theqvist

Fig. 10 Azaleablomstring i Haaga rhododendronpark Foto: Kristian Theqvist

Et mål de har strebet lenge etter, er å skape en gulblomstrende hybrid. Det nærmeste de har kommet så langt er den som har fått navnet 'Suomi 100' som egentlig er hvit, men har så store gule ganeflekker at den på litt avstand gir inntrykk av å være lyst gul.

AZALEA

Azaleahybridene er planta i ei stor gruppe i det nye området som ble lagt til parken i 1996. For å komme dit må en krysse et belte med kun lav vegetasjon der den store kraftlinja går over. I dette området er det andre farger som dominerer i blomstringstida, azaleatypene har mest blomster i gult, oransje og varmt rosa. Jeg kjenner ikke til om disse er i kultur i Norge. De har navn som 'Adalmina', 'Illusia', 'Onnimanni' og 'Tarleena' og har kommet i salg i Finland fra 2010 og utover. Utgangspunkt for hybridene er ville azaleaarter, særlig fra Nord-Amerika, og eldre hybrider som har vist seg å klare det finske vinterklimaet over mange år.

Et minus som var veldig synlig i august da jeg var der, var at svært mange av azaleaplantene var angrepet av meldugg (*Oidipus* sp.) på blada. Det ser man ikke på våren når de nye blada og blomstene kommer ut, men det utvikles i løpet av sesongen og er veldig tydelig på høsten. Kristian Theqvist opplyser at sopproblemet oppsto for ca. 15 år siden, og at styrken av angrepet varierer fra år til år. Det skal ikke påvirke vekst eller blomstring, og de fleste velger å leve med det uten spesielle tiltak. Det foregår likevel et

Fig. 11 Azaleahybrider angrepet av en melduggsopp. Legg merke til at planten til høyre ikke ser ut til å være smitta og derved kanskje er resistent.

hybridiseringsforsøk der målet er å få fram azaleahybrider som er resistente mot denne soppsykdommen. Ingen av de vintergrønne rhododendronplantene hadde soppangrep, slik vi kan oppleve i Norge med såkalt rhododendronmeldugg (*Powdery mildew*).

En artig detalj er for øvrig at den lille *Rhododendron tomentosum* vokser vill mellom azaleaplantene i store mengder. Den vokser nesten over heile Finland, mens den i Norge bare finnes heilt i nordøst og innerst mot svenskegrensa i sør.

HORTENSIA

Noe som overraska meg mye under seinsommerbesøket mitt i Finland, var den utstrakte bruken av hortensiaplanter i private hager. Det var tydelig at det var midt i sesongen for disse, for de sto struttende av blomster i mange hager, og noen av buskene var kjempestore. De må være veldig hardføre siden de har blitt så populære. Jeg så ingen andre kjente planter som var planta like mye som disse hortensiatypene.

Den som imponerte meg mest, var en som på svensk var merka med rosenhortensie. Her må jeg skyte inn at svenskene har en etter mitt syn irriterende tradisjon med å gi alle utenlandske planter svenske navn. Hadde de ennå lagt til de latinske navna, så hadde det vært greit, men uten dem er utlendinger ganske hjelpeløse. Etter en del søk på nett klarte jeg å komme fram til at det var *Hydrangea heteromalla* som ikke ser ut til å ha et norsk navn. Det svenske navnet har opphav i at de sterile blomstene *kan* ha rødt skjær, men de jeg så, var hvite eller grønnhvite. Uansett bør denne arten få et norsk navn. På engelsk har den flere navn, 'woolly hydrangea' (ullen hortensia / ullhortensia), 'Himalayan hydrangea', (himalayahortensia) og 'Chinese hydrangea', (kinahortensia). Arboretum Mustila har valgt ut noen navnesorter, 'Axel' og 'Peter', som produseres for

Fig. 12 Skilt med navn på to azalea-arter på svensk, finsk og engelsk, men ikke med latinske navn, som er det mest internasjonale.

Fig. 13 *Hydrangea heteromalla* – foreløpig uten et norsk navn

salg i planteskoler i Finland. Jeg har ikke sett den i salg i Norge, men skulle gjerne ha kommet over et eksemplar!

Haaga rhododendronpark er godt tilvokst etter snart femti år. Enkelte planter var faktisk nesten fem meter høye. Noen hadde imponerende store blad på nesten 25 cm lengde. Og de aller fleste så friske og trivelige ut. Reisetips er herved gitt!

GIMLE
PLANTESKULE

Stort utval i planter for hagen

Spesialområde:
Rhododendron og surjordsplanter

Kontaktinformasjon:
Gimle Planteskule
Vikøy,
5600 Norheimsund

Tlf.: 56 55 04 80
Faks: 56 55 04 87
gimle@vestplant.no
www.vestplant.no

Sciadopitys verticillata og dens kultivarer

Tekst og foto: Olav Kalleberg

Når det gjelder planter, lider Olav Kalleberg av samlegalskap. Han har tidligere fortalt om sin brennende interesse for magnolia (Lapprosen nr. 3-2021). I dette nummeret skriver han om et bartre, Sciadopitys verticillata*, som i likhet med magnolia kan kombineres med rhododendron. Fotografiene viser at det finnes et overraskende stort mangfold av former av dette treet.*

'Sternschnuppe'

For mange år siden besøkte jeg G. Hiorths nedlagte planteskole ved Håskog nær Åna-Sira. Etter å ha studert de gjenværende plantene der, falt jeg pladask for en konifer (bartre) som var ulikt alle andre koniferer med sine lange og tykke «nåler» og perfekt kjegleform.

Jeg var innom Gunnar Hiorths enke og fikk kjøpt med meg boken *Allverdens trær i norsk jord.* (Boka kan lastes ned gratis på www.lapponicum.com under BØKER.) I denne boken fant jeg beskrivelsen av skjermtre (*Sciadopitys verticillata).* Etter dette var jeg «solgt». Dette treet måtte jeg bare ha!

Dette skjedde for omtrent 50 år siden.

Deretter fant jeg en plante hos Folkvord planteskule, Sandnes, og betalte 120 kr for herligheten. Det var svindyrt den gangen. Planten nærmer seg nå 20 meters høyde og har flere stammer og er storvakker. Har man først funnet en plante, så må man ha flere. Det finnes jo mange kultivarer, og da særlig i Tyskland. Jeg begynte å korrespondere med Kurt Wittboldt-Müller som den gangen drev Scia-Baumscule Wittboldt-Müller. Han drev også med forsøk for å skape polyploider av 'Schirmtanne' som *Sciadopitys verticillata* heter på tysk. Han brukte *kolchicin*, en cellegift som finnes i løkplanten tidløs. I tillegg brukte han elektromagnetiske felt mv. Resultatet er blant andre *Sciadopitys verticillata'*Sternschnuppe*'.* Sistnevnte fikk jeg importert privat fra Baumschule Grübele som hadde fått materiale fra Kurt Wittboldt-Müller. Min plante er nå 5 meter høy og har svært tykke nåler som har mørk grønn farge. Et syn for guder. Iallfall for meg.

Deretter har jeg samlet i 4–5 decennier, samtidig som jeg har samlet mange lignoser og andre koniferer enn *Sciadopitys verticillata* som har stått høyt på «menyen». Ja, det utviklet seg til det man kaller samlergalskap. Man får aldri nok. Man skulle ha *alle* tilgjengelige og utilgjengelige kultivarer i samlingene – og gjerne flere av hver.

Etter hvert oppdaget jeg at jeg bare *måtte* ha en hengeform av skjermgran, men alle «kandidatene» viste seg å ikke være hengeformet. De kunne virke hengende om de hadde stått altfor lenge i en potte, men plantet på friland forsvant denne egenskapen raskt.

Et par hengeformer er beskrevet i Japan og i England, men begge er borte, og gamle tegninger og bilder virket ikke overbevisende, men en samler gir ikke opp. «The holy grail» skulle finnes, koste hva det koste ville. Jeg har som mange andre samlere, en iboende stahet, men det så ut til at en slik hengeform ikke eksisterte, inntil… Jeg vil vente med å avsløre hvordan ønsket mitt ble oppfylt, iallfall til slutten av artikkelen.

Jeg har testet omtrent 100 kultivarer og har mange kultivarer som stortrives i mitt 'pinetum' (bartresamling) og i området rundt huset vårt på Sira i Agder. Ikke vanskelig å se at her bor en som har planter «på hjernen» døgnet rundt.

Når det gjelder kilder, har det blitt flere planteskoler som har tatt inn ulike kultivarer. Hove Plantesalg, Ganddal, Sandnes, Rogaland har gjennom de seneste 8–10 årene hatt 15 til 20 ulike kultivarer. Jeg kjøpte opp det meste etter at Wiel Linssen fra Nederland hadde forsynt denne planteskolen med mange sjeldenheter. Dyre planter, men de kan bli opptil 1100 år gamle. Så de er verdt alle pengene.

Jeg har sådd skjermgranfrø, men frøplantene vokser svært sent. Jeg kjøper heller større planter og poder på dem, gjerne flere ulike kultivarer på hver, slik at jeg har sikret meg formeringsmateriale.

'Mecki'

'Papagei'

'Perlenglanz'

'Schneekönigin'

'Gold Star'

'Goldmähne'

'Goldstück'

'Arnow's Weeper', en hengeformet form av *Sciadopitys verticillata*

Jeg fikk et godt råd fra en av sønnene til Gunnar Hiorth: «Det går an å pode skjermgran på furu.» Jeg fulgte ikke rådet, men podet kultivarer på skjermgran på samme enkle måte: Tok en podekvist som er fra siste års vekst. Deretter kuttet jeg halvparten av et årsskudd på grunnstammen, skar diametralt et kutt på 2–3 cm og tilpasset podekvisten med et skrått snitt på hver side slik at det ble en kile som passet i grunnstammens snitt. Så er det bare å binde med gummistrikk. Eller podestrikk eller podeteip. Ingen podevoks da skjermgran utsondrer en melkehvit, seig væske som gjør susen. Podingen utføres i midten av februar ved 15 C og gir 90–100 prosent tilslag.

'Arnow's Weeper' – Kallebergs podning

Når det gjelder «the holy grail», en hengeformet *Sciadopitys verticillata*, så «fant» jeg en i Fairfield, CT, USA, og det var mange omveier før jeg fikk en plante selv. Planten ble formert opp i Oregon, men de vellykkede podingene strøk med på grunn av skogbrann og ekstrem tørke. Men før den tid hadde jeg fått planteskolen til å sende materiale til Europa, og derfor har jeg noen planter og vil hjelpe til at denne ekstremt sjeldne planten iallfall vil finnes i Europa, og ikke minst i lille Norge, som ligger milelangt bak andre land på dette området.

Så det å samle planter er spennende. Og blir man først hekta, kan man leve ut sin interesse og jakte på «the holy grail». Hva neste drømmen blir? Ikke godt å si, men hva med en variegert hengeform av skjermgran?

10 'Arnow's Weeper' som topp-podning på 'Beauty Green'

Anbefalt litteratur

- om *Magnolia*

Arild Johan Landsnes

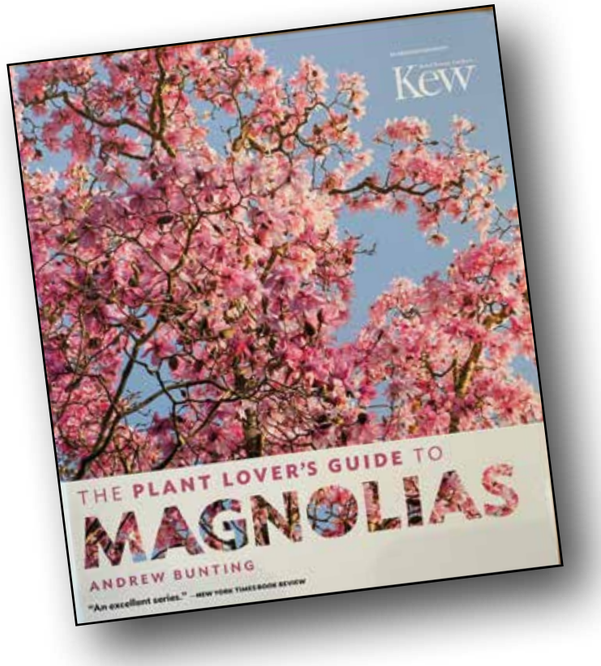

Andrew Bunting: "The Plant Lover's Guide to Magnolias". Timber Press, Portland, Oregon 2016. ISBN 10: 1604695781 / ISBN 13: 9781604695786.

Jeg var på årsmøte i Magnolia Society International i West Chester, Pennsylvania i april 2016, da boken akkurat var sluppet fra forlaget, og jeg fikk et signert eksemplar av Andrew Bunting. Han var på den tid assisterende direktør i Chicago Botanic Garden, men hans fascinasjon for magnolia ble skapt mye tidligere, i løpet av de 25 år han arbeidet i Scott Arboretum i Swarthmore College, Pennsylvania.

Denne boken er en fin "innstegsmodell" for de som ønsker å bli kjent med magnolia uten masse dikkedarer og dybdeinformasjon. Den er hva jeg vil kalle en typisk håndbok, med store, gode fargebilder. Det er lite plass til stoff om klassifisering, arter og genetikk i en slik bok. Fokus ligger på beskrivelser av hybrider og kultivarer (sorter), men temaer som formering, dyrking, design og bruk blir også berørt.

Boken tilhører serien "The Plant Lover's Guide to …" fra Timber Press, som gjennom en årrekke har vært verdens i særklasse beste og mest produktive forlegger av populærvitenskapelige bøker om botanikk, natur og vekster for park og hage. Onde tunger vil kanskje si at den er vel amerikansk og overfladisk i stilen, men den er ikke ment å være en bok for spesialistene. Det er en lettlest, lekker, gjennomillustrert bok som på de 230 sidene gir en velbalansert og god innføring i slekten *Magnolia* for nybegynnere og helt vanlige hagefolk som har fått pirret nysgjerrigheten og vil lære mer.

Kan kjøpes fra: Book Depository (bookdepository.com). Book Depository sender faktisk gratis, og jeg har ennå til gode å motta bok med skader selv om innpakningen kun er helt enkel stiv kartong.

Jim Gardiner: "Magnolias. A Gardener's Guide". Timber Press, Portland, Oregon 2000. ISBN 0-88192-446-6.

Boken er en redigert og utvidet utgave av Gardiners tidligere bok "Magnolias" (Cassell, UK 1989).

Siden det er 22 år siden utgivelsen, er denne boken nå out-of-print slik som den første, men selges fortsatt i en versjon med kun sort-hvitt bilder som er nærmest verdiløs. Her må man holde tunga rett i munnen og kjøpe etter ISBN-nummer for å få fatt i den originale utgaven. På nettbokhandelen AbeBooks kan man kjøpe brukte eksemplarer.

Jim Gardiner er i likhet med Andrew Bunting en av autoritetene i dagens internasjonale *Magnolia*-miljø. Han er nå pensjonist. I 28 år bodde han og arbeidet som kurator og direktør ved RHS (Royal Horticultural Society, dvs. det britiske hageselskapet) i deres praktfulle anlegg Wisley Garden, Woking utenfor London. Som tungvekter i faget holder han god kontakt med miljøet og er fortsatt av og til virksom som foredragsholder i MSI (Magnolia Society International) og IDS (International Dendrology Society).

Boken er først og fremst aktuell for profesjonelle gartnere og amatører med omfattende basiskunnskap pluss spesifikk kunnskap om busker og trær. Dette er ideell litteratur for magnoliaentusiaster som ønsker å fordype seg i historikk, klassifisering, genetikk og f.eks. beskrivelser av artenes naturlige habitat, det være seg i Det fjerne østen eller Amerika. På 329 sider bergtar han leseren med hva jeg personlig tenker er et herlig og uttrykksfullt engelsk. Noe av det jeg har funnet mest glede i er beretninger om hvordan plantesamlere brakte hjem frø eller planter fra Det fjerne østen på 1700-, 1800- og tidlig på 1900-tallet, og ikke minst detaljer om artenes utbredelse i naturen, landskapet, høyde over havet, vekstforhold, naboer i vegetasjonen osv. Videre selvsagt vekstform, bladverk, blomster og variasjon innen arten. Siden boken er publisert for mer enn 20 år siden, er det også verd å merke seg at svært mange betydningsfulle nyere kultivarer er med i beskrivelsene. Jim har alltid vært 100 % informert om alt som skjer i magnoliaverdenen. Mange sorter han har omtalt, er først kommet i vanlig salg i løpet av de siste ca. 10 år, et eksempel på at det tar mange år å spre kunnskap om, oppformere og distribuere nye planteslag i handelen. Forordet er skrevet av Sir Peter Smithers, mannen man mener var Ian Flemings modell for James Bond. Etterretningsoffiser, politiker og diplomat. På sekstitallet også generalsekretær i Europarådet. Peter Smithers var en svært lidenskapelig og dyktig plantesamler og gartner, og vil av ettertiden huskes som en av de store magnoliapionerer.

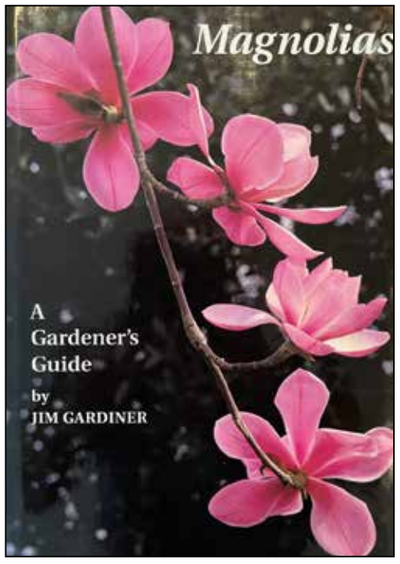

Dette er fremfor alt referanseverket innen slekten *Magnolia*. Boken man til stadighet tyr til ved behov, og en bok man kan kose seg med i godstolen.

Kan kjøpes brukt fra: AbeBooks, engelsk eller amerikansk avdeling (abebooks.co.uk, abebooks.com). Frakt er litt kostbart fra AbeBooks, men siden det er enkeltstående og dels gammeldagse reale bokhandlere pakker de stort sett omhyggelig, slik at man ikke risikerer å motta bok med skader.

Beat Heerdegen og Reto Eisenhut: "Magnolien und Tulpenbäume". BoD – Books on Demand, Norderstedt, Tyskland 2019. ISBN 978-3-7448-7175-4.

Denne boken finnes kun i tysk språkdrakt, noe som kan gjøre den vanskelig tilgjengelig for de som ikke har hatt tysk på skolen eller av forskjellige grunner ikke har holdt språket ved like etter endt skolegang.

Jeg antar at boken kan appellere til viderekommende amatører som kanskje allerede har boken til Jim Gardiner, og som søker dyptgående informasjon av nyere dato. Ellers er dette fremfor alt en utmerket oppslagsbok for planteskolegartnere samt folk som arbeider i arboreter, botaniske hager og ved universiteter. Den er også et funn for nerder og samlere som er på jakt etter etterspurte nyere kultivarer, siden den omhandler nær 1000 sorter av magnolia og er illustrert med 800 fotografier. Riktignok vil en del av stoffet være utenfor rekkevidde for disse, eller til og med uinteressant.

Boken omhandler både *Magnolia* og *Liriodendron* (tulipantre), som tilhører samme botaniske familie. Klassifisering, morfologi og artsbestemmelse er viet mye plass i starten av boken. Stoffet er supplert med dels gode, om enn litt små bilder. F.eks. av bark, bladverk og frukter. Drøyt 200 av bokens 320 sider er viet beskrivelser av arter og sorter. Beskrivelsene for nyere kultivarer og ikke navngivne krysninger er ofte i snaueste laget, men arter og hybrider har fått rikelig omtale.

Boken er tilegnet herrene Otto Eisenhut og Sir Peter Smithers. Otto Eisenhut er far til den ene av forfatterne, Reto Eisenhut. Reto driver planteskolen faren startet (og det de kaller en slags mini botanisk hage) i Gambarogno. Gambarogno ligger nær Locarno, på den nordlige tuppen av Maggioresjøen, i den sveitsiske kantonen Ticino.

Historien er slik: Sir Peter Smithers (for mer info om han, se omtale av boken til Jim Gardiner) bestemte seg for å tilbringe sin pensjonisttilværelse i Sveits, og kjøpte i 1970 en nedlagt vingård i skråningene i Vico Morcote ved Luganosjøen, en times kjøring sørover fra Gambarogno. Her bosatte han seg med sin kone, og anla etter hvert en mangfoldig og sagnomsust hage. Han oppmuntret Otto Eisenhut gjennom mange år for at denne skulle oppformere og selge magnolia, noe han gjorde til gagns

ved å etablere verdens den gang største sortimentsbutikk. Det er denne virksomheten sønnen Reto har ført videre. Boken tar på en måte utgangspunkt i dette, og noen av bildene i boken viser da også herlige magnolia i Gambarogno med snødekte Alper i bakgrunnen.

Kan kjøpes fra: Adlibris og andre norske nettbokhandlere. Book Depository. Amazon.de (den tyske avdelingen av Amazon).

Andreas Bärtels: "Zauberhafte Magnolien". Quelle & Meyer Verlag GmbH & Co., Wiebelsheim, Tyskland 2020. ISBN 978-3-494-01789-1.

Som foregående bok er også denne på tysk. Forfatteren av boken, Andreas Bärtels, døde på forsommeren i 2021, 92 år gammel. Han var en av Tysklands dyktigste dendrologer og leder i Forstbotanischer Garten, Georg-August-Universität i Göttingen. Bärtels har gjennom flere tiår skrevet en rekke fagbøker, de fleste publisert på forlaget Ulmer, som er Tysklands motstykke til Timber Press i Oregon. Alle er velskrevne og vel verdt å kjøpe (bl.a. **"**Das große Buch der Rhododendren und Azaleen**"**, ISBN 978-3-8001-4806-6).

Barbara Oozeerally, Jim Gardiner, Stephen A. Spongberg: "Magnolias in Art & Cultivation". Kew Publishing, Royal Botanic Gardens, Kew (in association with the Royal Horticultural Society) 2014. ISBN 978-1-84246-499-1.

Dette er en nokså annerledes magnoliabok, og faktisk en av de vakreste bøker jeg har tatt i noen gang. Den kan være en glimrende gaveidé til magnoliaentusiaster som har minst et par av de andre bøkene om emnet, men anbefales varmt også til andre som har godt over middels interesse for finere hagevekster og estetikk. Boken er stor og tung, i format 34 × 26 cm. På de 268 sidene får man presentert en unik blanding av vitenskap og vakker kunst. Mer enn 150 fantastisk livfulle og svært detaljerte botaniske malerier av Barbara Oozeerally er av en umåtelig skjønnhet, og kommer virkelig til sin rett ved bokens store format. Jim Gardiner har på sin unike måte stått for informativ og overbevisende skildring av de viktigste artene innen slekten, dessuten i alt ca. 100 hybrider og kultivarer som er i bruk i dag. Stephen A. Spongberg har supplert med svært presise botaniske beskrivelser av de forskjellige artene.

Kan kjøpes fra: NHBS (nhbs.com). Summerfield Books (summerfieldbooks.com). Dette er firmaer som normalt pakker store og tunge bøker mer polstret og trygt enn mange andre nettbutikker.

***Bokomtalen er belagt med copyright, da Arild Johan Landsnes egentlig har skrevet dette for sitt nettsted Lilacland:* https://lilacland.no/ og https://magnoliamarket.no/**

Medlemmer i foreningen som ønsker å lære mer om magnolia uten å gi seg i kast med bøker, kan finne masse informasjon på disse nettsidene. Den generelle teksten omhandler de mest aktuelle arter og hybrider, pluss litt om foredlingsarbeid. Det er dessuten sortsbeskrivelser av nær 40 sorter A. J. Landsnes leverer som ferskvare fra egen produksjon.

Med velkjent tysk grundighet har Bärtels skrevet en liten juvel av en bok. På 288 sider beskrives 56 arter og 552 sorter magnolia. Det er 477 dels svært gode fargebilder pluss en del andre illustrasjoner. I bokens første del behandles i tur og orden etymologi, slektens plassering i planteriket, morfologiske kjennetegn, prehistorisk og nåværende utbredelse, magnolia brukt innen medisin, estetisk betydning m.m. I vel 200 av bokens sider beskrives deretter arter fra Det fjerne østen, arter fra Nord-Amerika og hybrider med latiniserte navn. Hele veien inklusiv tilhørende kultivarer (sorter). Til slutt gule *Magnolia* og *Liriodendron*.

I motsetning til mye nyere litteratur er boken ikke trykt i Østen, men hjemme i Tyskland. Layout og trykk er derfor av utmerket kvalitet. Det er noen feil i sortsnavn og engelske/amerikanske personnavn, muligens mer beroende på manglende engelsk språkkunnskap enn at det er trykkfeil. Men det er egentlig bare pirk å nevne.

På toppen av det hele selges boken til en nærmest latterlig lav pris. Jeg har selv et stort fagbibliotek i reolene i stua og på kontoret, – nærmest et eldorado for lesehungrige plantefolk, men jeg må tilstå at denne snertne og ikke minst vakre lille håndboken nå i disse dager er den gjeveste av alle.

Kan kjøpes fra: Adlibris og andre norske nettbutikker. Book Depository. Amazon.de (den tyske avdelingen av Amazon).

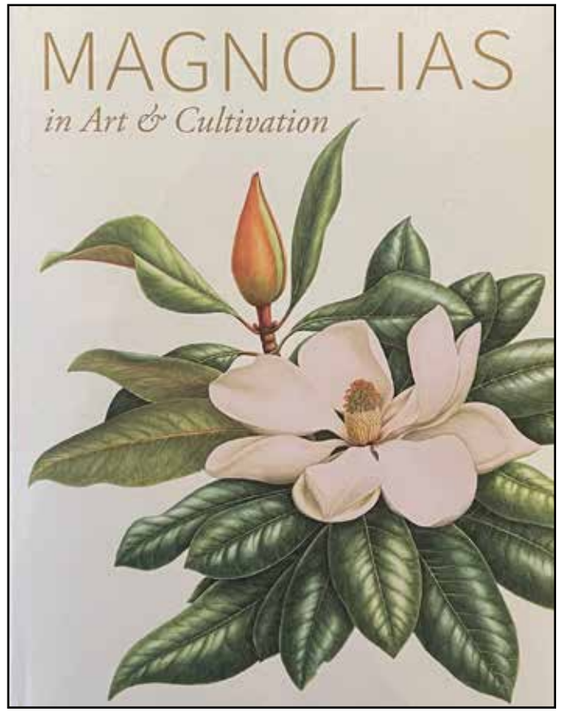

Årsmøte 2.-4.juni 2023 på Elverum

Den norske Rhododendronforening

Den norske Rododendronforening Avd. Øst inviterer til årsmøte og vandring i 4 etablerte hager med rhododendron i H5 sone mellom Elverum og Kongsvinger. Dette blir en unik mulighet.

Fredag 2. juni 2023	Innkvartering på Thon Hotell Central, Elverum fra kl. 14:00 for de som kommer den vegen. Kl. 16:30 Samkjøring med private biler til grillkveld. **Kl. 17:30 Hagevandring og grillkveld** hos Kari Marie og Harald J. Aandstad, Skjærigutua 30, 2266 Arneberg. Se mer på www.furuli.com Ta med grillmat og drikke. Vi holder salater, kaffe og kake. Mulighet for salg og kjøp av planter. (Gi beskjed om du tar med planter for salg.) Ca. 21:30 Avreise til hotellet De som kommer om Kongsvinger og kommer til grillkvelden, sjekker inn på hotellet etter grillkvelden ca. kl. 22:30. Overnatting og frokost
Lørdag 3. juni 2023	kl. 09:00 Årsmøte kl. 11:00 Avreise med buss til hagevandringer: Orienteringer om hagene og distriktet blir gitt på bussen. kl. 11:45 Aud og Øystein Holmen, Petobakken 12, 2270 Flisa Kaffe + egen medbrakt matpakke (kan smøres på hotellet for kr 115,-) kl. 14:00 Maria Håkonsen, Georgs veg 11, 2217 Hokkåsen ca. 16:15 Botanisk hage, Skogmuseet Elverum. Etablert av Elverum Hagelag i 2004. Dagens leder Anne Slettum tar imot oss. kl. 19:00 Konferansemiddag (treretters middag) kl. 20:30 Fagforedrag: Sara Brenne: «Magnolia». Sara og Magnus Brenne driver Nyhagens Trädgård och plantskola i Berghem i Västergötand i Sverige. Se www.brenne.se Hun er produsent og utvikler av bl.a. magnolia. Ca. 21:30 Kaffe m/ biti.
Søndag 4. juni 2023	Overnatting, frokost, avreise. Et besøk på Skogmuseet og Glomdalsmuseet før hjemreisen kan anbefales, og/eller en tur om Gravberget og Finnskogen

Bindende påmelding til Harald J. Aandstad innen 14.04.2023, e-post: harald@aandstad.com Mobil +4799271925

Navn, mobil og e-post:.....
.....
.....

Antatt ankomst til Thon Hotell Central, Elverum: .....

Skriv antall: ..... Samkjøring til grillkveld fra hotellet. Kan ta med.....
..... Delta på hagevandring og grillkveld 2. juni
..... Buss til hagevandringene 3. juni kr 150,-

Overnatting:
..... Natt til lørdag 3. juni
..... Natt til søndag 4. juni
..... Dobbeltrom kr 1 400,- pr natt (kr 700,- pr person)
..... Enkeltrom kr 1 400,- pr natt
..... Oppgradering av rom kr 300,- pr. natt

Hvis to som ønsker å bo samme, sender inn hver sin påmelding, så gi beskjed om hvem som skal bo sammen.

Konferansepakke / Dagpakke:

..... Gjelder lørdagen uten overnatting. Kr 800,-

Konferansemiddag, Treretters middag: Velg et alternativ
..... Kjøtt
..... Fisk
..... Allergi / vegetar .....

Andre opplysninger: Det er mulig å smøre lunsjpakke (kalt frokostpakke) ved frokosten 3. juni og betale den i resepsjonen, kr 115,-.
Etter påmelding vi du få opplysning om hva og hvordan du skal betale.
Da vedlegger vi også kart som viser innkjøringen til parkeringsplassen i bakgården på hotellet.

Velkommen til Innlandet! Velkommen til Solør og Sør-Østerdal på grensen til Finnskogen!

Program for lokalavdelingene

Avdeling Sør

30. januar	**Staudeklubben inviterer til klippekurs** med Nils Brekka kl. 18:30, Sør Amfi, Østensbuvn. 80, 4848 Arendal. Inngangspenger kr 100.
23. februar	**Planteformering ved såing og stikking,** kl. 18:00. Kurs ved Jørgen Tingstveit og Audun Arne. Klubbhuset ved Lunderød stadion, 4824 Bjorbekk. Foreningen holder materiell.
09. mars	**Årsmøte for Rhodo Sør** kl. 18:00, Sør Amfi, Østensbuvn. 80, 4848 Arendal. Ole Jonny Larsen holder foredrag: «Plantejakt i historisk perspektiv, og mine erfaringer som plantejeger». Innkalling og årsberetning sendes ut før møtet.
16.-21. april	**DnR-medlemstur til Irland.**
27. april	**Dugnad på Dømmesmoen.** Fra kl. 18:00
08. mai	**Hagevandring** kl. 18:00 hos Frode Harnes, Furutoppen 1, 4847 Arendal. Tlf. 95178319.
15. mai	**Hagevandring** kl. 18:00 hos Marie Rørvik, Kystvn.1766, 4920 Staubø. Tlf. 48350685
25. mai	**Hagevandring** kl. 18:00 hos Grethe og Nils Brekka, Moen 32, 4849 Arendal. Tlf. 8126340.
02.-04. juni	**Årsmøtehelg på Elverum.** Se annet sted i *Lapprosen*.
7. juni	**Hagevandring** hos Elin Michelsen kl. 18:00, Sandvigheia 10, 4816 Kolbjørnsvik. Tlf. 91849760.
07. september	**Høstmøte og plantebytte** hos Liv og Øyvind Rose Jensen kl. 18:00, Midtstølvn. 74, 4848 Arendal. Tlf. 99387533.
21. september	**Dugnad på Dømmesmoen** fra kl. 18:00
25. september	**Staudeklubben inviterer til foredrag** v/ Ulf Sild, tema «Woodland». Sør Amfi, Østensbuvn. 80, 4848 Arendal. Ingangspenger kr 100

Avdeling Sør-Vest

08. februar	**Fra frøsanking i Kina til rhododendronplanter i artssamlingen i Rogaland arboret.** Reidar Vigrestad forteller og viser bilder fra ekspedisjoner i Kina. Ruddi Perriard som har donert planter til arboretet og vært på mange ekspedisjoner, deltar på møtet. Vi har også årsmøte denne kvelden.
29. mars	**Ønsker du å skape deg en lun oase i ditt hagerom?** Foredrag v/ Anne Tafjord-Kirkebø. Ønsker du et rom i hagen din der du kan slappe av og finne ro? Naturlige elementer som stein, mose og kanskje også vann gir følelse av fred. Velger du planter som bl.a. magnolia, rododendron og kamelia, kan hagen bli lettstelt og vakker hele året.
16.-21. april	**DnR-medlemstur til Irland.**
07. mai	**Rhododendrondag i Rogaland Arboret.** Hvis det er dårlig værmelding, blir det 14. mai. Vi har stand ved rhododendronavdelingen i arboretet.
24. mai	**Hagebesøk hos Tønnes Braut og Lars og Randi Skjæveland.** Vi besøker de interessante hagene til Tønnes på Klepp og Lars og Randi på Lye.
02.–04. juni	**Årsmøtehelg på Elverum.** Se annet sted i *Lapprosen*.
07. juni	**Hagebesøk hos Olav Kalleberg.** Hos Olav på Sira legger vi vekt på planteslektene *Magnolia* og *Camellia*.
26. august	**Dagstur til Håvik og Skudenes havn.** Eli Margrethe Stølsvik og Trygve Hagland er guider.
27. september	**Bonsaiforedrag.** Oddbjørn Fosse og Tor Frostestad orienterer om bonsaikunsten og viser bruk av rhododendron og asalea til forming bonsai.
25. oktober	**Kameliahuset på Nes Verk og *Camellia*-planter i Botanisk hage på Ullandhaug.** Foredrag ved Thom Krakstad, Eli Magrete Stølsvik og Torhild Bryne Ringstad.
29. november	**Julemøte.** Vi ser tilbake på året som gikk.

Avdeling Vest

22. mars	**Årsmøte og medlemsmøte kl. 18:30 – Jan Rune Hesjedal forteller om sine kameliaer på Lepsøy. Deretter blir det tilbakeblikk på rhododendronåret 2022.** Møtet holdes i møtelokalet til Lions Club Fana, Østre Nesttunvei 10, Nesttun. Inngangspenger kr 50. Kaffe og plantelotteri.
16.-21. april	**DnR-medlemstur til Irland.**
20. mai	**Hagebesøk og dugnad hos Håkon Morvik.**
02.–04. juni	**Årsmøtehelg på Elverum.** Se annet sted i *Lapprosen*.
04. juni	**Arboretets dag på Milde.** Aktivitetsdag for hele familien kl. 12–16. Infostand
13. august	**Medlemstur med hagebesøk.** Nærmere opplysninger kommer senere.
24. oktober og 14. november	**Kurskveld. Lær mer om rhododendron utenom blomstringstid.** Vi ser på blader, bladformer, sykdommer og skadedyr. Nærmere opplysninger kommer senere.
08. november	**Medlemsmøte kl. 18:30 – Jakob Roalkvam: Skogshager.** Møtet holdes i møtelokalet til Lions Club Fana, Østre Nesttunvei 10, Nesttun. Inngangspenger kr 50. Kaffe og plantelotteri.

Avdeling Øst

11. februar	**Medlemsmøte på Quality hotel Olavsgård, kl. 13:00. Hortensia og noen spesialiteter** v/ Knut Auke
18. mars	**Årsmøte** i Rhodo Øst på Quality hotel Olavsgård, kl. 13:00.
16.-21. april	**DnR-medlemstur til Irland.**
13. mai	**Hagevandring**
02.–04. juni	**Årsmøtehelg på Elverum.** Se annet sted i *Lapprosen*.
04. juni	**Vi deltar på stand på plantemarked** i Botanisk hage på Tøyen.
18. juni	**Vi deltar på stand til Blomstervenners klubb sitt plantemarked** på Nordre Skøyen hovedgård.
23. september	**Høstmøte**
28. november	**Julemøte.** Mer detaljer kommer etter hvert.

Årsmøte

Innkalling til årsmøte i Den norske Rhododendronforening

Tid: **Lørdag 3. juni 2023 kl. 09:00**
Sted: Thon Hotell Central, Elverum

Dagsorden
1. Valg av dirigent
2. Valg av referent og valg av 2 medlemmer til å underskrive protokollen
3. Årsberetning 2022
4. Regnskap 2022
5. Innkomne saker
6. Fastsettelse av kontingent for 2024
7. Budsjettforslag 2024
8. Fastsettelse av andel årskontingent til lokallagene for 2024
9. Valg av leder, styremedlemmer og varamedlemmer
10. Valg av revisor
11. Valg av valgkomité
12. Fastsettelse av tid og sted for neste årsmøte

Forslag til flere saker som ønskes tatt opp, må være innkommet til styret senest 3 uker før årsmøtet – innen 14. mai.

Hjertelig velkommen!
Styret i DnR

DISTRIBUERT AV POSTEN NORGE

posten

NORGE P.P. PORTO BETALT

RETURADRESSE: Den norske Rhododendronforening PB 1325, 5811 BERGEN

ISSN 1504-6702